

jaargang 13 - nummer 1 - september 1997

WENIGSEN WENIGSEN Kinderen

Tijdschrift voor en over Jenaplanonderwijs

IN DIT NUMMER:

KINDEREN EN POËZIE

Jaargang 13, nummer 1, september 1997.
Uitgegeven door de Nederlandse Jenaplan-
vereniging. Abonnees, individuele leden, scholen
en besturen of medezeggenschapsraden
ontvangen dit tijdschrift vijf keer per schooljaar.
Mensen-kinderen verschijnt in september/
november/januari/maart en mei.

Losse abonnementen à f 37,50 per jaar
schriftelijk op te geven bij het administratie-
adres: Jenaplanbureau, Rembrandtlaan 50,
1741 KJ Schagen.

Voor zendingen aan één adres geldt: 5 tot 9
exemplaren f 35,- per abonnement, 10 en
meer exemplaren f 32,50 per abonnement.
Studenten/cursisten f 20,- per abonnement,
mits opgegeven via hogeschool en aan één
adres gezonden.

Mutaties en abonnementen kunnen ingaan op
1 sept., 1 nov., 1 jan., 1 maart en 1 mei, op te
geven aan het administratie-adres.

Redactie: Ad Boes, Kees Both, Kor Posthumus,
Cees Jansma, Felix Meijer en Jan Tomas.
Hoofdredactie: Kees Both (CPS)
Redactieadres: CPS-Jenaplan, Postbus 1592,
3800 BN Amersfoort, tel. 033-4534343.

Layout en opmaak:
Amanda van den Oever, Deil.

Fotografie:
omslag: Joop Luimes, Epe

Advertenties: (te regelen via het Jenaplanbureau,
Rembrandtlaan 50, 1741 KJ Schagen;
tel. 0224-213306)
kosten f 500,- per pagina, f 250,- per halve
en f 125,- per kwart pagina.
Personeelsadvertenties 2 weken voor het
uitkomen aan te leveren, in het goede formaat en
drukgereed, met logo van school of bestuur.

Druk:
De Brandaen Grafische Totaalservice,
Amersfoort.
Gedrukt op totaal chloorvrij papier.
Oplage: 1000

© Copyright Nederlandse Jenaplan Vereniging
ISSN 0920-3664

MENSEN kinderen

Tijdschrift voor en over Jenaplan onderwijs.

INHOUD

VAN DE REDACTIE	3
<i>Kees Both</i>	
SAMEN OP REIS.	4
Tien vragen en tien aanbevelingen over poëzie op school <i>Pieter Quelle</i>	
IK LEG EEN SCHATKIST AAN.	6
Over inspiratie, inspiratiebronnen en het verzamelen van bouwstenen <i>Pieter Quelle</i>	
IK HEB DE WITTE WATERLELIE LIEF.	9
Over het gereedschap van de dichter. <i>Pieter Quelle</i>	
'T BEVIEL MIJ NIET.	14
Over herschrijven van gedichten <i>Pieter Quelle</i>	
LUISTER NAAR MIJN LIED.	15
Over presenteren van gedichten <i>Pieter Quelle</i>	
EEN KUNSTZINNIG HOOFDSTUK: OMGAAN MET POËZIE	17
<i>Jaap Meijer</i>	
AL HOUDT MAAR EEN WOORD ZE EVEN BEZIG	21
<i>Wouter van der Horst</i>	
STICHTING KINDEREN EN POËZIE	26
<i>Pieter Quelle</i>	
BRONNEN OVER/VOOR KINDEREN EN POËZIE OP SCHOOL	29
<i>Pieter Quelle</i>	

VAN DE REDACTIE

Het is met heel veel genoeg dat ik dit themanummer over 'kinderen en poëzie' inleidt. De lezers van Mensenkinderen hebben gemerkt dat ik wat 'met gedichten heb'. In ons blad zijn al heel wat gedichten gepubliceerd, en dan niet alleen als 'vulling' voor lege plekken, maar ook omdat poëzie een heel eigen medium is. Het is een geconcentreerde manier van schrijven, waarin elk woord telt: precies dat woord hoort op die plek en er is geen woord teveel of te weinig. Toon Telleghen, vooral bekend van het schrijven van meesterlijke verhalen, is ook dichter en in dit nummer wordt hij geciteerd. Hij vertelt dat hij, als hij met een verhaal bezig is, dat verhaal bij herzieningen steeds langer wordt. Bij gedichten is dat anders, dan wordt er vooral geschrapt, ze worden steeds korter. Iemand heeft ooit gezegd: 'Dichten is woorden schrappen tot je stilte overhoudt'. Zo'n versje op een bladzijde met veel wit er omheen, dat heeft voor mij wel wat.

Op de kweekschool is mij belangstelling voor poëzie bijgebracht. De liefde kwam later. Wat is het dat mij aantrekt

in goede gedichten? Kees Schuyt heeft voor zichzelf (in Roodkoper, augustus 1997) antwoorden op deze vraag geformuleerd en ik kan me daar sterk in vinden en formuleer ze op mijn manier:

1. poëzie ontroert; dat geldt voor gedichten die door kinderen en door volwassenen worden geschreven;
2. poëzie is raadselachtig, intigreert, roept vragen op;
3. poëzie doet glimlachen, is puntig en speels; er wordt gespeeld met de taal en de werkelijkheid;
4. poëzie maakt, troost en spoort aan tot gevoelig en fijnzinnig leven;
5. poëzie kan inspireren tot levenskracht, is oriëntatie van het hart;
6. poëzie geeft diepgang aan de dingen, is het ontdekken van nieuwe werelden en nieuwe verbanden;
7. poëzie geeft de kern weer, is de beknopte manier om onze ervaringen te beschrijven.

Tot nu toe wordt gesproken over 'poëzie' in het algemeen. Niet alles kan altijd en evenzeer aanspreken.

Daarin verschillen lezers van elkaar en dat is maar goed ook. Onder de dichters die voor volwassenen schrijven zijn bij mij Ida Gerhardt (onlangs overleden) en Judith Herzberg favoriet, en was de Poolse dichteres Wislawa Szymborska (Nobelprijs literatuur 1996) een openbaring. Voor door kinderen geschreven poëzie kunnen bovenstaande criteria voor goede poëzie evenzeer gelden.

Dit nummer is geredigeerd door ondergetekende en Cees Jansma, maar vooral ook door oud-redactielid Pieter Quelle, die ook de meeste artikelen schreef. Als redactie danken wij hem hierbij voor zijn belangrijke bijdragen aan dit nummer. Het is grotendeels 'zijn nummer' geworden.

Het eerste artikel geeft antwoord op veelgestelde vragen over poëzie op school en is daardoor een uitstekende inleiding tot het thema. Geen poëzie zonder inspiratie en inspiratiebronnen, daarover gaat het tweede artikel. Maar er is ook een ambachtelijke kant aan het dichten: het gereedschap (waarover het derde artikel gaat) en het herschrijven van, het 'slijpen' aan gedichten (het vierde artikel). Een gedicht moet verklankt en gehoord worden, oftewel gepresenteerd, en in het vijfde artikel wordt een overzicht gegeven van mogelijkheden daarvoor. Jaap Meijer beschrijft de praktijk van een school, evenals, op een andere manier, Wouter van der Horst doet. De Stichting 'Kinderen en poëzie' organiseert jaarlijks een poëziewedstrijd, en Pieter maakt niet alleen attent op de wedstrijd van dit jaar, maar roept ook op om daaraan mee te doen. Het juryrapport van vorig jaar is bijgevoegd. Dit nummer wordt besloten met een overzicht van bronnen. In de artikelen en 'tussendoor' zijn veel gedichten te vinden. Daarop kunnen bovenstaande criteria toegepast worden, maar het belangrijkste is toch: inspiratie om zelf met kinderen en poëzie aan de slag te gaan.

Kosmos

*Het spel van lijn en kleur en van schakering
dat leeft in de natuur, het donker en het licht
-wetten van wisseling en wederkering -,
ik vind het terug in het voltooid gedicht.*

*De groeiwijs van de plant, het levend zich ontvouwen
van vorm na vorm, weer rustend in de regelmaat
die fijn vertakt door bloem en blad en stengel gaat,
is mij een teken dat het stil, geduldig bouwen*

*van woord aan woord gehoorzaamt aan eenzelfde streven.
- Wij luist' ren: hoorbaar, op ons ademen bewogen,
stuwende en gestadig is het eigen leven*

*verborgen arbeidend: totdat het diepst verlangen
tot rust wordt in het woord. Dan ligt voor onze ogen
de vorm, waarin het trillende is ingevangen.*

Ida Gerhardt

SAMEN OP REIS

tien vragen en tien aanbevelingen over poëzie op school

Aan de hand van tien vaak gestelde vragen wordt het thema ingeleid.

Stellingen aan het eind van elk antwoord dagen de lezer uit, bijvoorbeeld 'genieten van gedichten kan iedereen' en 'leer kinderen rijm dwang af. Zo speedig mogelijk'.

1. Waarom poëzie op school?

Om alle kinderen de taal van poëzie te leren verstaan. Die taal is soms eenvoudig, maar dikwijls behoorlijk ingewikkeld. Bij poëzie wil de dichter 'iets' met weinig woorden vertellen. Dat 'iets' kunnen diepzinnige gedachten zijn maar ook doorleefde gevoelens. Door de keuze en rangschikking van de woorden ontstaat het gedicht. Vaak hebben woorden meerdere betekenissen. Daar maakt de dichter bewust gebruik van. Bijvoorbeeld in de uitspraak:

'Poëzie is een verdichting van de werkelijkheid.'

Poëtische taal leren verstaan betekent: metaforen begrijpen, de schoonheid van klank en taal kunnen horen en de woorden achter de woorden leren begrijpen. 'Lees maar, er staat niet wat er staat', schreef de dichter Nijhoff in het beroemde gedicht *Awater*.

"Er staat: 'O moeder nooit zult gij de bontjas dragen waarvoor elk dubbeltje werd omgedraaid, en niet meer ga ik op mijn vrije dagen met een paar bloemen naar het hospitaal, maar breng de rozen naar de Kerkhoflaan..."

De woorden achter de woorden leren verstaan, poëtische leesvaardigheid ontwikkelen, de hoor-oren openen van de kinderen, daar gaat het om.

Bedenk eens wat jij het allermooiste gedicht vindt. Lees het hardop voor aan je beste vriend of vriendin (goede vrienden en vriendinnen zijn daar zeer geïnteresseerd in) en probeer uit te leggen waarom jij dit gedicht nu zo'n mooi gedicht vindt. Zo boor je je eigen poëtische bron (weer) aan en let op: je krijgt als geschenk vast een prachtig gedicht terug.

2. Is gedichten maken leuk?

Ja, dichten is heel leuk, want dichten is een vorm van spelen. Spelen met taal. Niets is fout. Want 'goed' en 'fout' bestaan niet in de wereld van de poëzie. Wat wel bestaat is 'goed', 'beter' en 'nog beter' maar wie dat uitmaakt is de dichter zelf. Je hoeft niets te veranderen tenzij je zelf vindt dat een ander woord of een andere zin beter is. Duidelijker maakt wat je wil zeggen. Of krachtiger overkomt... of geheimzinniger... Dat maakt gedichten schrijven zo anders dan gewoon taalonderwijs.

Dichten is natuurlijk meer dan alleen maar spelen met taal. Het is in de eerste plaats iets vertellen, meestal over jezelf. Over dingen die jij hebt gezien, gehoord, gevoeld, meegemaakt. En je vertelt het op een bijzondere wijze met je eigen woorden.

Dichten is dus goed kijken, goed luisteren en daarna de juiste woorden vinden. Dat is leuk, spannend en inspannend.

Zorg in ieder geval dat kinderen het maken van een gedicht leuk vinden en leuk blijven vinden.

3. Kunnen kinderen leren dichten?

Alle kinderen kunnen leren dichten. Net zoals alle kinderen kunnen leren tekenen, schilderen, toneelspelen en piano spelen.

Niet alle kinderen kunnen dat even goed en niet alle kinderen vinden dat even leuk. Dat hoeft ook niet want niet iedereen hoeft dichter te worden. Je moet een zeker talent hebben, een bepaalde gedrevenheid en je moet ook iets te vertellen hebben.

Als je dichter bent of wordt moet je dus affiniteit met taal hebben, een

innerlijke drang om te willen dichten en een heleboel zelfdiscipline en doorzettingsvermogen, want gedichten ontstaan niet vanzelf.

Niet alle kinderen hoeven een dichter te worden.

4. Waarom alle kinderen lastig vallen met dichten?

Je valt er kinderen niet mee lastig. Ook kinderen die geen talent hebben om een groot voetballer te worden, kunnen voetballen leuk vinden.

En je weet van te voren niet welke kinderen wel en welke kinderen geen dichter worden. Alle kinderen moeten de mogelijkheid krijgen ermee in aanraking mee te komen, zodat ze zelf kunnen beslissen.

Daarbij komt dat kinderen door zelf gedichten te maken het vakmanschap van echte dichters beter leren waarderen. En die doelstelling geldt wel voor iedereen.

Genieten van gedichten kan iedereen.

5. Wat is het verschil tussen gedichten van, voor en over kinderen?

Een gedicht van een kind is een gedicht dat door een kind is geschreven.

Een gedicht voor een kind is een gedicht van een volwassene die speciaal voor kinderen dat gedicht heeft gemaakt. Hij heeft zich 'aangepast' aan de leef- en begripswereld van kinderen.

Er zijn ook mengvormen. 'Gedichten voor kinderen en andere volwassenen'. Zo luidt de ondertitel van "Goedemorgen, welterusten", een verzameling gedichten gekozen door Kees Fens. Het gaat om gedichten die volgens de samensteller door zowel kinderen als volwassenen begrepen kunnen worden en waar ze ook plezier aan kunnen beleven.

Gedichten over kinderen zijn gedichten van volwassenen voor volwassenen over kinderen, dikwijls over de eigen kindertijd.

Sommige gedichten zijn beter geschikt om met kinderen te behandelen dan

andere. Omdat ze speciaal voor kinderen zijn geschreven of omdat ze toegankelijker zijn voor kinderen. Bedenk dat kinderen meer kunnen begrijpen -verstaan- dan menig volwassene vermoedt.

"Toen ik een kleine jongen was las ik en las (...), ik las wat ik begreep en wat ik niet begreep. 'Dat is niets voor jou', zei mijn moeder, 'dat begrijp je nog niet!' Desondanks las het ik toch. En ik dacht: 'Begrijpen de volwassenen alles wat ze lezen?' Nu ben ik zelf volwassen en ik kan de vraag als deskundige beantwoorden: Ook de volwassenen begrijpen niet alles. En als ze slechts lezen wat ze begrepen, dan hadden de drukkers en de zetters in de krantegebouwen maar weinig te doen". (Erich Kästner, Als ich ein kleiner Junge war (1957).

6. Waarom lezen en schrijven?

Je leert iets pas echt wanneer je er zelf mee bezig bent geweest. Je leert ook pas iets echt begrijpen als je zelf met het probleem hebt kunnen stoeien en naar mogelijke oplossingen hebt gezocht.

Als we zelf tekenen of proberen te tekenen, begrijpen we pas iets van het meesterschap van de schilder.

Met poëzie is dat niet anders. 'Zo lief als...', dat kunnen we kinderen gemakkelijk leren, maar waarom je iemand nou de allerliefste vindt...? tja: Bas Rompa vroeg het zich ook af:

Ik

*Ik ben verliefd op... Marian
En snap maar niet hoe dat nu kan
Zij heeft rood haar, ik val op blond
Ik hou van slank en zij is rond*

*Het is haar stem, het is haar geur
Het is haar blik, waar ik van kleur*

*Schrijven van gedichten en lezen van
gedichten zouden elkaar regelmatig moeten
afwisselen.*

7. Is er een verschil tussen een versje of een gedicht?

Natuurlijk zijn er verschillen, anders zouden er niet twee woorden bestaan.

Maar de verschillen zijn gradueel niet essentieel. Voor ons doel: de taal van poëzie leren verstaan, zijn de verschillen ook niet interessant. Versjes zijn 'eenvoudige' gedichten, die gemakkelijk lijken maar soms is dat ook maar schijn.

Versjes worden vaak gezongen. Dat noemen we dan liedjes. Bij liedjes zijn het aantal lettergrepen en de klank vaak heel belangrijk. Het moet ritmisch kloppen en rijm is vaak belangrijk.

*Maak zowel gebruik van eenvoudige versjes als van officiële gedichten.
Alles dient het doel.*

8. Moeten gedichten rijmen?

Nee, gedichten moeten helemaal niet rijmen. Dat is een hardnekkig misverstand. Vaak is rijm zelfs een belemmering om te dichten.

Gedichten kunnen rijmen. Rijm kan een belangrijke functie hebben maar 'rijm dwang' keert zich vaak tegen de maker en dat gebeurt nog al eens bij kinderen. Ze zetten dan twee regels achter elkaar die wel rijmen maar niets met elkaar te maken hebben. De vorm gaat dan de inhoud bepalen en dan is het gevaar dat het resultaat pure onzin wordt, rijmelarij.

Vorm en inhoud moeten elkaar versterken. Kinderen moeten leren dat poëzie in eerste instantie een authentieke uiting is. Daarna kunnen ze gaan experimenteren met vorm om te onderzoeken op welke wijze de uiting het meeste zeggingskracht krijgt.

Leer kinderen rijm dwang af. Zo spoedig mogelijk. Geef desnoods opdrachten waarbij hun gedicht niet mag rijmen.

9. Een dichter op school?

Ja, nodig eens een echte dichter uit. Dat stimuleert ontzettend. De kinderen ontmoeten zo een levend persoon die vertelt hoe moeilijk hij het maken van gedichten vindt. Het is een openbaring voor kinderen om te horen dat dichters 'worstelen' met hun gedichten. Belangrijk is dat de kinderen een kijkje in de dichtkeuken krijgen. Misschien wil hij wel samen met de kinderen een

gedicht maken.

Bereid het bezoek goed voor. Haal enkele bundels van hem uit de bibliotheek, bespreek enkele gedichten, laat ze op verschillende wijzen door de kinderen voordragen. Bedenk opdrachten bij de gedichten, bijvoorbeeld: maak het gedicht af (bij de eerste helft van het gedicht); speel het eens uit; maak er een tekening bij; maak zelf een gedicht vanuit dezelfde inspiratie. enz. enz.

Bel het regionale steunpunt kunstzinnige vorming om een project 'Dichter op school' te realiseren.

10. Moet je verstand hebben van poëzie om kinderen te leren dichten?

Ja en Nee.

Je moet natuurlijk wel weten wat poëzie is, anders kun je er geen les in geven. En het is best belangrijk dat je er affiniteit mee hebt want anders kun je het beter aan een collega overlaten. Maar het is natuurlijk niet zo dat je een groot kenner van poëzie moet zijn om kinderen te kunnen leren dichten. Belangrijk is dat je stapsgewijs met kinderen aan het werk kunt gaan, aan de hand van een aantal richtlijnen. En dat je de kinderen kunt stimuleren tot schrijven en herschrijven, tot lezen en herlezen. Je zou het als een gezamenlijke ontdekkingsreis kunnen beschouwen. Samen op reis. En als je eenmaal onderweg bent, blijf je reizen.

Er liggen nog vele belangwekkende ontdekkingen te wachten.

Zorg dat je enkele handboeken en verzamelbundels met poëzie in de klas hebt staan en ga samen met de kinderen op reis.

*ik zoek
een hoekje
heel geheim*

*een plaatsje
in mijn huis*

*waar niemand
mij ooit
vinden kan*

*en in mijn ééntje
denk ik dan*

*weg zijn
en toch thuis*

Nannie Kuiper

IK LEG EEN SCHATKIST AAN

Over inspiratie, inspiratiebronnen en het verzamelen van bouwstenen

HET KIND EN IK

*Ik zou een dag uit vissen,
en voelde mij moedeloos.
Ik maakte tussen de lissen
met de hand een wak in het kroos.*

*Er steeg licht op van beneden
uit de zwarte spiegelgrond.
Ik zag een tuin onbetreden
en een kind dat daar stond.*

*Het stond aan zijn schrijftafel
te schrijven op een lei.
Het woord onder de griffel
herkende ik, was van mij.*

*Maar toen heeft het geschreven,
zonder haast en zonder schroom,
al wat ik van mijn leven
nog ooit te schrijven droom.*

*En telkens als ik even
knikte dat ik het wist,
liet hij het water beven
en werd het uitgewist.*

Martinus Nijhoff

Inspiratie

'Inspiratio' betekent letterlijk 'inblazing'. In de oudheid dacht men dat de goden goede ideeën of invallen in de hoofden van de mensen bliezen. Ideeën zweefden in de lucht en werden ingeademd. Zoals je het inademen van lucht nodig had om in leven te blijven, zo had je de goddelijke invallen nodig voor je geestelijk leven. Later kwamen er andere opvattingen over inspiratie. Poesjkin noemde het 'het levendig openstaan van de ziel voor indrukken'. Maar dan zitten we met een ander probleem: Wat is de ziel?

Tegenwoordig beschouwt men inspiratie als een prikkeling, meestal van buiten, die in het hoofd een proces op gang brengt waaruit een kunstwerk kan ontstaan.

Maar... waarom staat men wel open voor de ene indruk en niet voor de

andere? Er moet dus een wil tot inspiratie opdoen aanwezig zijn, wil men door iets geïnspireerd kunnen worden. Kunstenaars halen overal inspiratie vandaan halen. Wat ze zien, binnen of buiten; wat ze opvalt; wat ze denken; wat ze voelen; wat ze fantaseren; wat ze mooi vinden; wat ze fijn vinden; waar ze graag naar toe gaan; wat ze graag willen doen; waar ze een hekel aan hebben; wat ze nooit zouden doen; wie ze aardig vinden, of lief en wie niet. Wat ze vinden dat er moet gebeuren als... Wat ze wensen of wat ze dromen.

Onthullend is de bijzondere animatiefilm 'D...' van Harrie Geelen, die geproduceerd is door de Stichting Schrijversschool Samenleving (SSS) en aldaar ook verkrijgbaar. Het gaat over de inspiratiebronnen van schrijvers en dichters. Ruim 30 verschillende auteurs komen aan het woord en na het bekijken ervan blijft één allesoverheersende gedachte achter: schrijvers en dichters halen hun inspiratie overal vandaan: uit hun fantasie, uit een situatie in de trein, uit een bijna-ongeluk, uit oude literatuur, uit plekken in andere landen, noem maar op.

*Film 'D' te bestellen bij SSS,
Huddestraat 7, 1018 HB Amsterdam,
tel. 020 - 6234923.*

Inspiratiebronnen

Om kinderen op weg te helpen volgt hierbij een aantal suggesties.

1. De eigen ervaringen

Alle kinderen maken dagelijks gebeurtenissen mee die ze bewust of onbewust bezighouden. Die dagelijkse ervaringen zijn een bron van inspiratie. Kinderen kunnen leren om die dagelijkse ervaringen te beschrijven. In proza: 'omschrijf eens zo nauwkeurig mogelijk hoe je kamer eruit ziet, of je moeder of vader, je broer of zus, de klok, het klaslokaal, de tuin enz.

Nauwkeurig leren beschrijven is de

basis van nauwkeurig (=bewust) waarnemen, is de basis van poëzie. Oog krijgen voor het bijzondere.

*"Als je goed
om je heen kijkt
zie je dat alles
gekleurd is"
is een gedicht van K. Schippers*

2. gedichten

Misschien is er geen betere inspiratiebron dan een gedicht van iemand anders. Daarin herkennen we immers de hand van de meester. Een gedicht maken als Buddingh, Gezelle, Biemans of Dorrestijn geeft veel plezier en veel inzicht in de kracht van 'de meester'.

Wel moeten we oppassen dat inspiratie niet vervalt tot imitatie. En daar bedoelen we mee: het geheel of gedeeltelijk overschrijven van teksten van anderen. Soms gaat het niet eens om overschrijven maar zingen er een aantal regels in je hoofd waar je niet meer precies van weet waar ze vandaan komen. Het gaat bij gedichten maken niet om de beloning: een pluim van meester of juf of de ereprijs op een poëziewedstrijd, maar om de eigen authentieke vormgeving.

Men kan zich laten inspireren door de vorm van een gedicht, door de inhoud of door de klank. Variatie in de opdrachten is daarom belangrijk.

Een voorbeeld

Laat de kinderen een gedicht uit een bloemlezing kiezen. Vraag ze één kernwoord op te schrijven. Laat de kernwoorden doorgeven aan een buurman of buurvrouw.

Vraag het tweede kind een werkwoord bij het kernwoord te schrijven. Verzamel alle briefje en leg ze op een tafel. De kinderen mogen nu kiezen van welk twee woorden zij een gedicht gaan maken.

Variatie: In plaats van een kernwoord laat je ze een tekening maken. Herhaal verder de procedure.

Nog een voorbeeld

Maak werkwijzerkaarten op de manier zoals beschreven staat in 'Plezier met Poëzie' (zie lijst van aanbevolen literatuur aan het einde van dit nummer).

3. situaties

Er zijn vele situaties die aanleiding zijn tot het schrijven van een verhaal of het maken van een gedicht.

In de animatiefilm '...D...' (zie hiervoor) vertelt Rindert Kromhout dat hij in de trein zit en ziet dat iemand tegenover hem een koek uitpakt en die op begint te peuzelen. Op dat moment bedenkt hij er een verhaal omheen. Hij geeft de man een naam, familie, vrienden, een plaats waar hij woont, een reden om in de trein te zitten en de koek op te eten. Dat verzint hij ter plekke. Thuis hoeft hij het alleen nog maar op te schrijven.

In dezelfde film vertelt Willem van Toorn hoe hij eens in Siena tussen de zwaluwen een kraai zag vliegen of liever gezegd: fladderen. Hij beschreef onmiddellijk het beeld maar kon dat beeld pas veel later in een gedicht verwerken:

*'Hoe een kraai vliegt over de heuvels bij Siena: een verkreukelde zwarte lap boven het koperen landschap
Werkt zich rot, denk je van onder af, met die averechtse vleugels....'*

4. foto's

Kopieer een foto en geef elk kind een fotoblad. Laat ze vertellen wat ze zien. Daarna mogen ze op het fotoblad schrijven met behulp van de volgende vragen: Schrijf in de linkerhoek wat je ziet op de foto en wat je denkt dat er ook is, maar niet op de foto is gekomen. Let ook op details.

In de rechterhoek schrijf je welke geluiden en geuren je bij de afbeelding vindt horen. Linksonder komen je gedachten te staan. Rechtsonder je gevoelens.

Onderstreep in elk gebied woorden die je wilt gebruiken in het gedicht.

Eventueel kun je de kinderen eerst een verhaal laten schrijven en daarna pas het gedicht. Ook kan je de kinderen op een spoor zetten door hen een gedicht te laten schrijven dat betrekking heeft op een persoon op de foto.

Ook kan men de kinderen een beginzin geven.

Ieder gedicht krijgt dan dezelfde beginzin.

Om het schrijven bij een foto te vergemakkelijken, kunnen de volgende vragen helpen:

Waar is de foto gemaakt?
Waaraan kun je dat zien?
Wanneer is de foto gemaakt?
Hoe oud zijn de personen op de foto?
Wat zijn ze aan het doen?
Doen ze allemaal hetzelfde?
Zie je iets op de foto wat je nog nooit hebt gezien?
Wat zie je op de foto wat je goed kent?
Welke kleuren vallen je op?
Welke geluiden hoor je in de foto?
Welke voorwerpen zie je die je mooi of raar of gewoon vindt?
Welke sfeer heeft de foto?
Wat vertelt de foto?

Een bijzonder fotoboek dat speciaal voor kinderen gemaakt is en dat zeer geschikt is als inspiratiebron om gedichten bij foto's te schrijven, is: 'Klik, ik heb je', van Marije van der Hoeven. Uitgeverij Sjaloom, Postbus 1895, 1000 BW Amsterdam.

Een even bijzonder boek, met intrigerende fotos's en teksten is: 's Nachts op dak, 50 kindervoorstellingen, van K. Schippers, Uitgeverij Querido te Amsterdam.

5. Prentenboeken

Prentenboeken zijn beeldboeken. Prenten beelden het verhaal uit en ter illustratie is in de meeste prentenboeken nog een tekst opgenomen. Deze tekst is niet meer dan een aangeklede verhaallijn, een beknopte weergave van het verhaal.

De prenten zijn sterk sfeerbepalend en kunnen allerlei poëtische gevoelens oproepen.

Nu kan je op minstens drie manieren te werk gaan:

a. Vertel het verhaal(tje). Laat kinderen vertellen waar het in dit verhaal over gaat, het thema dus. Vraag hun daarover een gedicht te maken.

b. Laat de kinderen een prent zien en laat de prent de inspiratiebron zijn voor een gedicht.

c. Een prentenboek verdichten. Het is spannend om de prenten van een prentenboek die je gekopieerd

hebt, aan twee of drie kinderen te geven. Van te voren heb je naast iedere prent een kader getekend. De opdracht luidt: maak een gedicht van vier of zes regels (al of niet rijmend) die bij de prent hoort. Schrijf dat gedicht in het aangegeven kader. Verzamel alle prenten en lees het zelfgedichte boek voor.

Doe hetzelfde met een heel prentenboek, waarbij de tekst afgeplakt is. Laat de kinderen het verhaaltje bedenken dat bij de plaatjes hoort en daarna het verhaal in twee- of vier-regelige gedichtjes verwoorden. Neem bijvoorbeeld 'Het allermooiste ei' van Helme Heine (Gottmer-Haarlem). Dit oorspronkelijk in het Duits geschreven prentenboek is prachtig door Willem Wilmink vertaald:

*'Toen zei de koning van dat land:
Het mooie van de buitenkant,
dat gaat voorbij, dat houdt geen stand.'*

*Maar als je mooi bent, diep van binnen,
dan kun je hier de wedstrijd winnen.
Is dat begrepen, drie vriendinnen?'*

*Dus wie het mooiste ei kan leggen,
die wordt prinses. Dat wou ik zeggen.'*

Een ander voorbeeld, speciaal geschikt voor jongste kleuters en peuters zijn de prentenboeken van Nannie Kuiper en The Tjong Khing (Leopold, Amsterdam). Een gedicht van Nannie Kuiper, 'Bijvoorbeeld Barend', is de basis van dit boek, dat zijn charme ontleent aan de prachtige tekeningen. Kopieer de prenten. Laat kinderen tekenen en kleuren en lees regelmatig een aantal regels voor. Kleuters kennen de tekst snel uit het hoofd.

*'Barend mag nu uit de box
Barend wordt al groot
en hij zit niet meer zo graag
op zijn moeders schoot.'*

Nog een voorbeeld: Het bekende gedicht van Annie M.G. Schmidt 'Beertje Pippeloentje' is twee jaar geleden opnieuw uitgegeven met tekeningen van Harry Geelen.

Ook het prachtige boek "Dichter bij de dieren" van Eric Carle, J.H. Gottmer te

Haarlem is zeer bruikbaar.

Als de kinderen bij de afgebeelde dieren een gedicht gemaakt hebben, zijn ze daarna natuurlijk nieuwsgierig wat de professionele dichters ervan hebben gemaakt.

Vergelijk de verschillende manieren waarop de dichters met de opdracht: "Maak een gedicht bij dit dier" zijn omgegaan.

Gebruik die verschillende invalshoeken voor je eigen opdrachten aan de kinderen.

6. tekeningen en schilderijen

Het 'prentenboek' "Mijn botjes zijn bekleed met deftig vel" van Ted van Lieshout, Leopold te Amsterdam, is geen verhalend prentenboek, zoals hierboven beschreven. Het is eerder een verzameling gedichten en tekeningen, collages, en andere beeldende technieken met een gemeenschappelijk thema. Fascinerend hoe tekst en beeld met elkaar te maken hebben. Een uitstekende inspiratiebron -wat beeld en tekst betreft- om met de klas een dergelijk boek te maken.

Je kunt starten bij een tekening die de kinderen hebben gemaakt. Of bij een tekening van een kunstenaar, in dit geval Ted van Lieshout. In wezen kun je starten bij ieder schilderij of iedere tekening.

In het bijzondere boek: "Ik heb het Rood van 't Joodse Bruidje lief", staan gedichten van bekende Nederlandse dichters geïnspireerd door beroemde schilderijen. De bundel is samengesteld door Tom van Deel en uitgegeven door Querido in Amsterdam.

Van een iets andere orde zijn de posters en ansichtkaarten van Stichting Plint te Eindhoven (zie adreslijst). Hierbij gaat het om gedichten waardoor beeldende kunstenaars zich laten inspireren. Ieder jaar verschijnt een nieuwe reeks gedichten en beelden op ansichtkaarten en posters. Prachtig om in de klas of elders op school op te hangen.

7. beelden

Overal in een stad of dorp staan beelden (sculpturen). Die beelden staan er niet zonder bedoeling. Soms is het een monument ter nagedachtenis van ...,

soms een autonoom kunstwerk. Een beroemd monument, met een gedicht van A. Roland Holst erin gebeiteld, is het monument op de Dam te Amsterdam. De autonome kunstwerken verbeelden dikwijls een bepaalde gedachte. Denk bijvoorbeeld aan het beroemde werk van Zadkine in Rotterdam 'Stad zonder hart' of 'De Dokwerker' te Amsterdam.

Beelden lenen zich uitstekend als inspiratiebron voor een gedicht. Je kunt natuurlijk met de kinderen naar de beelden toegaan -ontwerp eens een beeldenroute in de buurt- je kunt natuurlijk ook plaatjes sparen of een diaserie kopen.

8. muziek

Veel liedjes zijn gedichten. Vaak realiseert men zich dat niet, omdat een gedicht iets verhevens zou moeten zijn.

Het is interessant om met kinderen de tekst van een bekend liedje te bespreken. Hoe zit het in elkaar? Rijmt het? Wat betekent de tekst?

Kinderen zullen bij dit soort teksten snel ontdekken dat rijm, ritme en regellengte een functie hebben. Je hoeft maar een woord dat uit uit één lettergreep bestaat te veranderen in een woord van twee of drie lettergrepen en dan loopt het niet meer.

Laat de kinderen zelf een keer een tekst maken op een bekende melodie. Het kan ook andersom. Het gedicht, met name het metrum, stimuleert tot het componeren van een melodie.

Muziek roept vaak een stemming op. Je kunt de kinderen inspireren tot het maken van gedichten, door hen bewust naar bepaalde muziek te laten luisteren. Al luisterend mogen ze woorden opschrijven waar ze aan denken. Enkele woorden, zinnen. Het gedicht hoeft niet klaar te komen. Als ze maar de impressies opschrijven. Daarna komt pas de fase van het schikken en schaven.

Het verzamelen van bouwstenen

Inspiratie is het begin.

Hoe ga je nu verder?

Materiaal verzamelen waar je later uit kunt kiezen is belangrijk. Materiaal ver-

zamelen betekent bouwstenen zoeken, die je straks misschien kunt gebruiken. Of je ze werkelijk zult gebruiken beslis je pas later. Eerst staat de vraag centraal: "Hoe kom je aan de bouwstenen?"

1. mooie woorden of mooie zinnen zoeken

Overal kan men 'gratis' mooie woorden en mooie zinnen vinden. Je hoeft kinderen er alleen maar op te wijzen en dan kunnen ze die woorden en zinnen zomaar overal vandaan plukken.

In de klas circuleren een aantal gedichten. De kinderen lezen ze, deze keer niet om de gedichten te bespreken, maar om 'op jacht' te gaan naar mooie woorden.

Ieder kind kiest een gedicht uit en leest dat voor. Hij mag aangeven welk woord, zinsdeel of zin hij mooi vindt. Dat schrijft hij op een strookje papier. Als iedereen aan de beurt geweest is, lezen de kinderen de woorden of zinnen nog een keer achter elkaar voor. Men staat versteld van de oogst.

Natuurlijk zijn er meerdere mogelijkheden om op zoek te gaan naar mooie woorden of mooie zinnen.

Enkele suggesties:

- kinderen lezen voor uit een prentenboek;
- kinderen lezen een passage voor uit hun leesboek;
- kinderen interviewen volwassenen en 'stelen' de mooie woorden en zinnen;
- kinderen interviewen elkaar en doen het zelfde.

2. associëren

Associëren is je gedachten de vrije loop laten. Het kan alle kanten opgaan. Het moet ook alle kanten op kunnen gaan. Je start bij een onderwerp, bijvoorbeeld 'geluid'.

"Wat schiet als eerste in je gedachten? Gewoon opschrijven. En daarna? Niet oordelen of het goed of fout is maar schrijven, schrijven en nog eens schrijven."

Als kinderen niet (meer) kunnen associëren, kun je ze helpen:

Denk eens aan kleuren, aan (andere) geluiden, voorwerpen, personen, dieren, werkwoorden.

3. rubriceren

Als er een heleboel willekeurige woorden op een rij staan, wordt rubriceren belangrijk. "Wat hoort bij elkaar?, Wat kan je combineren? Wat is dubbel?"

Geef opdracht om te rubriceren rond bepaalde onderwerpen. Zo krijgen de kinderen lijstjes met ervaringen, gevoelens, gedachten, meningen, onderwerpen, enz.

4. lijstjes maken

Je kunt natuurlijk ook meteen lijstjes laten maken. Het voordeel is dat je de onderwerpen kunt opgeven. Laat kinderen in ieder geval oefenen in vrij associëren en in het direct maken van lijstjes. Ze kunnen dan later zelf bepalen hoe ze het liefst zelf werken.

Enkele onderwerpen:

- Maak een lijstje van woorden over dingen die je allemaal kunt horen, zien, ruiken, proeven, voelen of die je werkelijk hoort, zoet, ruikt, proeft of voelt.
- Maak een lijstje met woorden die een bepaalde smaak aangeven, bijvoorbeeld: honingzoet, mierzoet, suiker-

zoet, bitterzoet. Vraag ze de woorden in volgorde te zetten. Wat is het zoetst? Misschien kunnen ze zelf een woord bedenken voor het allerzoetste.

Doe dat ook met de andere zintuigen.

In een groep kunnen kinderen elkaar goed helpen met het maken van lijstjes.

Een voorbeeld:

- Schrijf een woord op een blaadje
- Vraag aan je buurman of buurvrouw of ze een woord dat erbij hoort, eronder willen schrijven.
- Herhaal dat bij de volgende.
- Het laatste woord is voor degene die gestart is

Dat woord mag/moet je gebruiken in een zin. Deze zin is nu de eerste zin van je gedicht.

of:

- Ieder schrijft één woord op één kaartje.
- De kaartjes worden door elkaar gehusseld.
- Ieder trekt een kaartje, net als bij lootjes, en moet dat woord in een zin gebruiken.

Als er nu nog niet genoeg bouwstenen zijn?!

Maaïke Meijer heeft de poëzie van Judith Herzberg eens gekarakteriseerd als 'het bestrijden van taalverkalking, (...) het omverhalen van gevestigd denken en waarnemen, toegepast op het dagelijks leven. (...) Herzberg gedichten lenen zich voor een zeer bepaald poëtisch effect: ze de-automatiseren de lezer in haar gewone waarneming van het schijnbaar zo onverdachte. Ze openen lezersogen voor het vergetene, het verborgene, het onverwachte, de schaduwkant en het incompatibele van de dingen (...) en daarmee ontwrichten ze de tevoren zo als vanzelfsprekend aanvaarde werkelijkheidsvisie van de lezer'.

Roodkoper, juni/juli, 1997

Pieter Quelle

IK HEB DE WITTE WATER-LELIE LIEF

Over het gereedschap van de dichter

DE WATERLELIE

*Ik heb de witte water-lilie lief,
daar die zo blank is en zo stil haar kroon
uitplooit in 't licht.*

*Rijzend uit donker-koelen vijvergrond,
heeft zij het licht gevonden en ontsloot
toen blij het gouden hart.*

*Nu rust zij peinzend op het watervlak
en wenst niet meer...*

Frederik van Eeden

Gereedschap

De dichter heeft net als de timmerman of de muzikant gereedschap nodig om een gedicht te kunnen maken. Hij heeft de beschikking over vele mogelijkheden die de taal biedt. Voor kinderen is het zelf experimenteren met die mogelijkheden een boeiende bezigheid. Ze krijgen daardoor een beter inzicht in het gereedschap van de dichter en dus ook in de werking van taal. Men kan dit met recht 'taalexperimenten' noemen. Taalexperimenten zijn belangrijk om kinderen los te maken van standaardtaal.

Men kan op verschillende manieren experimenteren. Zo kan men experimenteren om te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn. Het experiment leidt niet tot een concrete tekst.

Bijvoorbeeld: de kinderen onderzoeken welke omschrijvingen ze kunnen bedenken voor een bepaald dier. Of wat er allemaal rijmt op...

Men kan ook binnen een concrete poëzieopdracht experimenteren met een bepaalde dichtvorm. Bijvoorbeeld: 'We gaan nu een gedicht maken over iets wat we zelf hebben gezien en we zorgen ervoor dat er minstens twee vergelijkingen in staan.'

In de praktijk kan men dikwijls beide experimenten aan elkaar knopen. Dus eerst geef je een opdracht en laat je de kinderen vrij experimenteren. Daarna geef je de opdracht om iets van het resultaat van een experiment te gebruiken in een gedicht.

Taalgereedschap

Hieronder geven we een overzicht van het taalgereedschap.

1. Vergelijkingen, metaforen

De metafoor is een wezenlijk aspect van literair taalgebruik. Een metafoor berust op betekenisoverdracht tussen twee woorden of woordgroepen. Men gebruikt de betekenis van het ene woord, of groep van woorden om een andere betekenis duidelijk te maken. Bij eenvoudige vergelijkingen wordt het vergelijkende woordje (als, zoals, gelijk) dikwijls weggelaten.

Als iemand zegt: "die baby is een pop" dan bedoelt hij niet dat die baby een pop is, maar dat die baby er zo (schatting) uitziet als een pop.

Het gedicht "Bommen" van Paul Rodenko begint als volgt:

*De stad is stil.
De straten
hebben zich verbreed.
Kangoeroes kijken door de venstergaten.*

De metafoor 'kangoeroe' geeft een scherp beeld van de gemoedsgesteldheid van de mensen die ieder moment een bombardement verwachten.

Pascal de Rijk van basisschool De Maatjes te Biervliet schreef het volgende gedicht:

Vallende bladeren

*Bij ons is een zee
een zee van bladeren
Zo mooi als een museum
een museum van bladeren*

Twee keer vindt er betekenisoverdracht plaats van een woord. De eerste keer levert dat een bekende vergelijking op: 'een zee van bladeren', de tweede keer komt er een geheel nieuw beeld: 'een museum van bladeren'.

In het gedicht Flamingoos noemt Mischa de Vreede de flamingo: 'hooglopende krullen'. Deze metafoor inspireerde een groep kinderen tot het bedenken van soortgelijke metaforen voor andere dieren. Zo werden wes-

pen 'zoemende naalden', beren werden 'grommende bontjassen' en apen 'slingerende grijpparmen'.

Het is belangrijk dat kinderen metaforisch taalgebruik leren verstaan. Daarmee krijgen ze inzicht in het verschil tussen de letterlijke tekst en de betekenis ervan. Anders geformuleerd: ze krijgen inzicht in het verschil tussen zakelijk en literair taalgebruik, tussen teksten met een eenduidige betekenis en teksten met een meerduidige betekenis.

2. nieuwe woorden

Tot het onmiskenbare gereedschap van de dichter behoort zijn vermogen om nieuwe woorden te maken, die door de context niet moeilijk te begrijpen zijn, ja zelfs voor de lezer heel natuurlijk klinken.

Kleumen

*Ach kleumende kleuter,
ach dreumes, beteuterd
daar aan de waterkant.
Je schoudertjes trillen,
wat sta je te rillen
daar aan de zwembadrand.
Bebbe ben je bibbernath
van het pieppe-pierenbad?*

*Je kinnetje bibbert,
je voetje dat glibbert
over de tegelgrond.
Ach gut, arme stakker,
je tanden tandakken,
jij met je bibbermond.
Bebbe ben je bibbbernat
van het pieppe-pierenbad?*

*Je moet zo niet blijven,
ik zal je wel wrijven
als je van kou verrekt.
Kom hier in mijn armen,
ik zal je verwarmen
tot je bent uitgelekt.
Bebbe ben je bibbbernat
van het pieppe-pierenbad?*

Karel Eykman

In dit gedicht gebruikt de dichter de woorden 'tandakken' 'bibbbernat' en 'bibbermond'. Geen kind zal er moeite mee hebben om uit te leggen wat deze woorden betekenen.

W. Hussem schrijft het volgende gedicht:

*een hond blaft mij aan
echo's komen
van alle kanten*

De betekenis van het woord 'aanblaffen' is de lezer direct duidelijk maar men zal het in geen enkel woordenboek vinden. Als we het als leerkracht in een tekst tegenkomen zijn we zelfs geneigd om te zeggen dat dit geen goed Nederlands is. Een hond blaft tegen iemand.

Arent Zweistra uit groep 5 van basisschool De Plataan te Rhenen schreef:

*ik word later kusverkoper
in de mooiste kusjeszaak
ik bewaar daar al mijn kusjes
met een strik erom*

In geen woordenboek komen de woorden 'kusverkoper' of 'kusjeszaak' voor, en toch...

3. Klank en rijm

Poëzie die speciaal geschreven is voor kinderen, zit dikwijls vol klank. Het auditieve aspect is van grote betekenis voor deze categorie van gedichten.

Om te begrijpen wat klank in een gedicht kan doen, leest men bijvoorbeeld met de kinderen bovenstaand gedicht 'Kleumen' van Karel Eykman.

Rijm is de herhaling van klinkers en/of medeklinkers in een gedicht. Het kan structuur en betekenis geven, het zet punten in het geheugen, maar het is niet essentieel.

Er zijn vele vormen van rijm: volrijm: stad - pad; dubbelrijm: gaat komen - laat stromen; halfrijm: recht - zeg; beginrijm: geld - goed.

Eindrijm kan op veel manieren in gedichten voorkomen: gepaard: aabb; gekruist: abab; omarmend: abba; slagrijm: aaaa en perzisch rijm: aaba.

Het is belangrijk dat kinderen leren dat klank (en dus ook rijm) iets toevoegt aan de betekenis, soms heel elementair is zelfs. Maar ook dat niet ieder gedicht hoeft te rijmen. Er zijn vele gedichten die niet rijmen.

Klankoefeningen zijn belangrijk want kinderen ontwikkelen daarmee het gevoel van muzikaliteit in de taal.

Enkele voorbeelden:

- Noem een vogel en vraag de kinderen woorden op te schrijven die wat klank betreft bij de vogel horen.

Schrijf er zoveel mogelijk op. Probeer er een gedicht van te maken.

- Doe dat ook eens met 'de kermis.'
Wat zie je en hoor je? Vang dat in woorden.

4. Maat en ritme

Ritme is heel belangrijk in taal en vooral in natuurlijk gesproken taal. Het geeft de indruk van beweging weer. Het komt tot stand door verschillen in toonhoogte en de afwisseling in beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen.

Wanneer de beklemtoonde en de onbeklemtoonde lettergrepen een vast patroon krijgen, spreekt men over maat of metrum. Bekende maten zijn de jambe (v -), de trochee (- -), de dactylus (- v v), en de anapest (v v -).

In veel gedichten voor kinderen is een sterk ritme aanwezig. Kinderen houden van klappen, springen en zingen. Bakerrijmen, liedjes voor kinderen en kindergedichten hebben dikwijls een overheersend ritme. Het is leuk om met kinderen het verschil tussen maat en ritme te ontdekken. Bijvoorbeeld door te zingen en te klappen. Voorbeelden te zoeken waar de maat sterk overheerst en voorbeelden waarin de regelmaat wordt onderbroken. Heeft het een functie? Is het toevallig? Bij dit soort oefeningen zitten de muziekles en de poëzieles dicht bij elkaar.

5. Herhaling

In gedichten komen vaak herhalingen voor. Er zijn herhalingen van klanken (rijm), herhalingen van woorden, herhalingen van zinnen en herhalingen van strofen. Dat laatste komt veelal bij liedjes voor. Dat heet dan een refrein. De functie van herhaling van woorden of zinnen is dat er extra nadruk op de betekenis wordt gelegd.

Bij sommige dichtvormen is de herhaling van een regel een essentieel kenmerk. Bijvoorbeeld het rondeel. Bij het

rondeel zijn de eerste, de vierde en de zevende regel gelijk aan elkaar zijn, evenals de tweede en de achtste.

Voorbeeld:

- a. Ik ga niet graag naar school
- b. Ik speel liever op straat
- c. Op school doet iedereen vervelend
- a. Ik ga niet graag naar school
- d. want ik heb er geen vriendjes
- e. die met mij willen spelen
- a. Ik ga niet graag naar school
- b. Ik speel liever op straat

6. De eerste regel

Hoe belangrijk is de eerste regel van een gedicht?

Een kleine bloemlezing:

- Het daget in het oosten
- Jantje zag eens pruimen hangen
- Een leeuw is eigenlijk iemand
- Ik ben geboren uit zonnegloren
- Een nieuwe lente en een nieuw geluid
- Het regent - o - wat regent het
- Denkend aan Holland
- Ik zou een dag uit vissen
- Het was zomerdag
- Ik heb een ceder in mijn tuin geplant
- Ik droeg nog kleine kleren en ik lag
- Ik heb de witte waterlelie lief
- Vanmorgen ijlt mijn tuinman, wit van schrik
- Een cel is maar twee meter lang

In het algemeen kan men zeggen dat een eerste regel 'iets' moet oproepen: spanning, verwondering, verbazing.

Zet de eerste regels van gedichten van de kinderen eens onder elkaar op het bord en praat er over. Naar welke regel gaan voorkeuren uit en waarom?

Geef eens een opdracht om in een eigen gedicht systematisch te onderzoeken of andere regels niet beter als eerste regel kunnen functioneren. Let wel, het gaat niet om het resultaat, het onderzoek is interessant.

7. de laatste regel

Een laatste regel moet afsluiten, het gedicht 'rond' maken.

Het is moeilijk er een algemene regel voor te geven, als die al bestaat.

Een van de allermooiste is de regel 'en wenst niet meer...' uit de waterlelie van Frederik van Eeden.

Het is zinvol om de kinderen te vragen of ze eens variaties willen bedenken

voor de laatste regel van hun gedicht. Ook andere kinderen kunnen worden ingeschakeld. Vraag in ieder geval commentaar.

Wel is het moeilijker om er met anderen over te praten, omdat het niet alleen een mooie of pakkende regel moet zijn maar ook duidelijk het gedicht moet afsluiten. Je hebt dus niets aan een mooie regel die niets met het voorgaande te maken heeft.

Kijk eens met de kinderen naar een aantal eerste en laatste regels van gedichten.

Zet de eerste en laatste regel eens onder elkaar en vraag de kinderen waar het gedicht over zou gaan.

Poëtische werkvormen

Er zijn vele poëtische werkvormen, te veel om in dit kader te behandelen. Voor dit artikel zijn er een aantal uitgekozen die in de praktijk goed bruikbaar zijn. Maar het betekent niet dat je alleen deze dichtvormen zou moeten gebruiken. Integendeel. Sla er handboeken op na. Varieer. Laat kinderen eigenlijk zo veel mogelijk kennis maken met verschillende dichtvormen. En stel geen absolute normen. Het doorbreken van een verwachting is soms het meest essentiële aan een gedicht. Ook dat laat het gedicht van de witte waterlelie zo prachtig zien.

1. puntgedicht

Een puntgedicht of epigram is een kort gedicht, waarin een bepaalde gedachte op een kernachtige, dikwijls geestige wijze wordt gezegd.

De vorm is niet vast. Ze kunnen 2, 4 of 6 strofen hebben

Het puntgedicht is een oude dichtvorm die reeds door de Grieken druk werd beoefend.

Huygens, Cats, Staring en De Genestet zijn belangrijke Nederlandse dichters die er veel hebben gemaakt.

'De meester in zijn wijsheid gist
De leerling in zijn waan beslist'

of

'Wees uzelf, zei ik tot iemand

Maar hij kon niet, hij was niemand'

Een bekende hedendaagse puntgedichter is K. Schippers:

*Jij hebt de dingen niet nodig
om te kunnen zien*

*De dingen hebben jou nodig
om gezien te kunnen worden*

Een bijzondere vorm van puntgedichten zijn de grafschriften. Kinderen vinden het doorgaans erg leuk ze te maken.

*Hier ligt Poot
Hij is dood*

*Hier ligt Ankie Plas
Zij is niet meer
zij was*

*Hier onder deze heester
ligt onze lieve meester*

2. kwatrijn

Ook een eenvoudig gedicht is het kwatrijn. Het bestaat uit vier regels. De kinderen kunnen met een kwatrijn naar hartelust experimenteren met rijm. Eerst twee rijmende regels. Dan twee regels toevoegen en je hebt gepaard rijm. (aabb).

Nu eens kruisrijm proberen (abab) en daarna omarmend rijm (abba).

Wilmink geeft in zijn schriftelijke cursus dichten (zie aanbevolen literatuurlijst) het volgende voorbeeld:

*Hij had een trein genomen,
toen is hij aangekomen
op een antiek station
in 't land van altijd zon.*

*Hij had een trein genomen
op een antiek station
toen is hij aangekomen
in 't land van altijd zon*

*Hij had een trein genomen
op een antiek station
in 't land van altijd zon
is hij toen aangekomen*

Eerst gepaard rijm, daarna gekruist en tenslotte omarmend.

Het eerste lijkt meer een recht toe recht aan verhaaltje, volgens Wilmink. Het tweede doet al wat meer aan een liedje denken. Let op dat door de verwisseling van de twee middelste stro-

fen de betekenis verandert.

In het eerste voorbeeld komt de hijfiguur aan op een antiek station. In het tweede vertrekt hij van dat antieke station. In het derde ook.

Kwatrijnen kunnen verdubbeld worden. Men spreekt dan van een octaaf: achtregelige coupletten waar de kinderen weer naar hartelust mee kunnen experimenteren. Veel oude liederen bestaan uit 8-regelige coupletten. Bijvoorbeeld het Wilhelmus.

3. naamdicht

Ook al een oude dichtvorm is de acrostichon of naamdicht. De Grieken en Romeinen maakten ze al.

Kenmerkend is dat de beginletters van de strofen of van de coupletten samen één woord, naam of zin vormen. Het bekendste Nederlandse naamdicht is het Wilhelmus.

Een naamdicht is gemakkelijk te schrijven. Schrijf eerst verticaal een naam of een woord en vul de rijen op.

Kinderen vinden een naamdicht maken erg interessant. Vertel erbij dat ze ook iets over zichzelf in het gedicht mogen schrijven.

Voorbeeld

*Peter houdt nu
eenmaal van
tekenen
en niet van
rekenen*

4. elfen

Elfen zijn gedichten die bestaan uit 11 woorden.

Op de eerste regel staat één woord.

Op de tweede regel staan twee woorden.

Op de derde regel staan drie woorden.

Op de vierde regel staan vier woorden.

En op de vijfde regel staat weer één woord.

Bijvoorbeeld:

*Ik
denk maar
aan mijn opa
zoals hij daar lag
dood*

Kinderen vinden het heel leuk om elfen te maken. Ze worden gedwongen om iets in 11 woorden te vertellen en dat

leert ze zuinig te zijn met woorden. Ze kunnen het ook heel goed.

Je kan veel variëren met elfen. Er zijn naamelfen, dierelfen, gevoelselfen, luis-terelfen, liefelfen, stoute elfen, enz., enz. Een naamelf betekent dat het eerste woord je eigen naam is en dat het gedicht iets over jou zegt. Een lief elf gaat natuurlijk over je lief. Of over een beest dat je lief vindt.

5. stapeldicht

Een stapeldicht is een groeigedicht.

In een stapeldicht komt er elke regel een woordje bij. Het is niet zo maar een spelletje dat je met iedere zin kan uithalen. Spannend is dat de betekenis ook steeds verandert.

*Ik
Ik ben
Ik ben weg
Ik ben weg van je
Ik ben weg van je man
Ik ben weg van je mantel
Ik ben weg van je mantelbaviaan*

6. klankdicht

Een klankdicht is een gedicht waarin een aantal samenhangende geluiden of woorden die geluiden suggereren, worden gecombineerd. Daardoor kan de inhoud een extra betekenis krijgen. Het gedicht kan ook opgebouwd worden uit niet bestaande woorden. Het boeit zuiver door de combinatie van klanken.

Bijvoorbeeld de eerste strofe van 'Gierzwaluwen' van Guido Gezelle

*"Zie, zie, zie,
zie! zie! zie!
zie!! zie!! zie!!
zie!!!*

*tieren de
zwaluwen,
twee- driemaal
drie,
zwierende en
gierende:
"Niemand, die..
die
bieden den
stiet ons zal!
wie? wie? wie?
wie??*

7. gedichten met een afspraak

Eigenlijk is iedere vorm een afspraak. Het leuke van deze categorie is dat je met de kinderen zelf de afspraak kunt bepalen. Bijvoorbeeld als je genoeg hebt van al die elfen, kwatrijnen of octaven, dan kun je de afspraak maken om eens een gedicht bestaande uit 22 woorden te maken. Een dubbele elf dus.

- of een gedicht bestaande uit 15 woorden, of uit 18.

Ook kan je de volgende afspraak maken:

- We maken een gedicht met drie coupletten.
iedere eerste regel is dezelfde.

Of:

- We maken eerst het refrein.
- We maken een gedicht dat begint als:

'Hier was ik vijf'

Dus laat de kinderen allemaal als eerste regel opschrijven:

'Hier was ik vijf'

of:

'Mijn tante heeft een snor'

- Een gedicht dat bestaat uit alleen maar vragen.
- Een 'als - dan' gedicht
Als dit gebeurt..., gedaan wordt..., verschijnt...,
Dan zal ik ..., ga ik..., doe ik...

8. de vrije vorm

Het gedicht met een vrije vorm is misschien de leukste maar ook de moeilijkste. 'Wanneer is het een gedicht en wanneer niet?', wordt een belangrijke vraag.

Bij het toepassen van de vrije vormen, kun je lekker alleen met de inhoud bezig zijn, maar het gevaar is niet denkbeeldig dat je dan nauwelijks meer op de vorm let. Ritme bijvoorbeeld wordt zeer belangrijk.

Bespreek, voordat de kinderen met vrije vormen gaan stoeien, een aantal gedichten uit de bloemlezing met een vrije vorm. Je kunt steeds de vraag stellen: 'Is dit een gedicht'?

Je kan proberen om de regels achter elkaar te zetten, net als bij proza. 'Kan dat met dit gedicht?'

Een geslaagd voorbeeld is het volgende gedicht van Gabriëlle Scholten, 8 jaar.

IK KAN

*Ik kan als ik aan regen denk
het laten regenen.
Ik kan als ik aan bomen denk
het laten waaien
Ik kan als ik aan mijn pen denk
hem laten schrijven
Op een avond lig ik op het balkon
Het regent
het waait
en ik schrijf*

Gabriëlle Scholten, 8 jaar, Uit: Het is feest in mijn pen

Tot slot

Tot slot: misschien overbodig: Afspraken over vorm kunnen richting geven aan gewenste doelen. Maar de afspraak kan ook een knellend harnas worden, waardoor je niet meer kunt zeggen wat je wilt. Leer de kinderen dat ze afspraken ook kunnen doorbreken. Lees nogmaals 'De Waterlelie'. ■

Stichting Kinderen en Poëzie
Uit: Het is feest in mijn pen
tekst: OBS Den Andel

'T BEVIEL MIJ NIET

over herschrijven van gedichten

De schrijver

*Op deze plek heeft een gedicht gestaan.
't Beviel me niet. Toen ik het op wou knappen,
toen bleef er, toen mijn pen begon te schrappen,
per slot van rekening geen woord van staan.*

*Het gaf een beeld van 't schrijverlijk bestaan,
zijn zelfverwijt en andere eigenschappen.
Het was vooral triest door de trieste grappen.
Nee, het was goed noch slecht, er was niets aan.*

*Het was geïnspireerd op een Jan Steen:
Elia -misschien zal u dit verbazen-
Elia met de raven om zich heen.*

*Mijn vogels werdem stenen door de glazen,
en mijn Elia werd vel over been.
Hier rust zijn as. Requiescat in pace.*

Martinus Nijhoff

Wanneer is een gedicht af?

Wanneer is een gedicht af? Als de maker tevreden is over wat hij wil zeggen en hoe dat op papier staat? Meestal schrijft men niet in één keer een gedicht op. Ook professionele dichters niet. Vaak is het een worsteling op zoek naar het juiste woord of de juiste woorden. Er kunnen verschillende versies van eenzelfde gedicht ontstaan en het is van bepaalde grote dichters bekend dat ze bleven schaven, ook nadat gedichten officieel waren gepubliceerd.

De fase van het wikken en wegen, van herschikken en herschrijven is heel belangrijk en wordt in het onderwijs nog wel eens over het hoofd gezien. Hierbij een aantal suggesties die kunnen helpen bij het wikken en wegen. Belangrijk is dat kinderen leren dat een gedicht niet meteen af is. Het gaat om het wegen en heroverwegen van woorden en zinnen. Soms is het ene woord beter of spannender dan het andere. Dat maken ze natuurlijk zelf uit, maar klasgenoten en de leerkracht kunnen wel helpen. Door vragen te

stellen of opmerkingen te maken of suggesties te geven. En aldooende zijn ze bezig met de ontwikkeling van het potisch vermogen.

Opdrachten aan schrijvers

Laat de tekst bezinken. Wacht een dag voordat je begint met het laten bewerken. De kinderen kunnen dan enigszins afstand nemen van hun tekst, worden een beetje lezer.

Je kunt niet alle kinderen persoonlijk helpen. Stel een blaadje samen met opdrachten. Of laat ze de opdrachten groepsgewijs uitvoeren.

Enkele mogelijkheden:

-Staan er veel dezelfde woorden in?

Als dat zo is, laat ze dan naar andere woorden met ongeveer dezelfde betekenis proberen te zoeken. (Behalve natuurlijk als het om bewuste herhalingen gaat)

- Kunnen woorden worden weggelaten?

Gebruik in dit kader het gedicht van K. Schippers:

*In dit gedicht
is geen woord
te veel
Neem je er iets af
dan is het niet meer heel*

Laat de kinderen onderzoeken of er een woord ongestraft weggelaten kan worden.

En daarna hetzelfde doen met het eigen gedicht.

- Kunnen woorden worden gewisseld? Wat gebeurt er als je dat doet? Laat ze hetzelfde doen met regels (strofen). Formuleringen mogen natuurlijk worden aangepast.

- Is dit de beste eerste of laatste regel? Laat de kinderen een aantal mogelijkheden opschrijven. En dan pas kiezen. Moet er nu in het voorgaande iets veranderen?

- Is er sprake van rijm dwang?

Bespreek met kinderen het verschil tussen natuurlijk rijm en rijm dwang. Laat ze zelf rijm dwang vinden. En dan?

- Is dit het beste rijmwoord?

Laat ze eens andere rijmwoorden onder elkaar zetten. Maak er een spelletje van. Laat ze kiezen en vraag wat er daardoor ook moet veranderen.

- Is het een goede aanspreekvorm?

Staat het gedicht in de ik-vorm? Laat ze onderzoeken wat er gebeurt als het in de hij-vorm verandert. En andersom.

- Kan het niet beter in een andere tijd worden geschreven?

Is het gedicht geschreven in de verleden tijd? Laat ze onderzoeken wat er gebeurt als het in de tegenwoordige tijd wordt gezet. En andersom.

Opdrachten aan lezers

Andere kinderen kunnen helpen om het gedicht te verbeteren. Het moet niet zo zijn dat zij het gedicht gaan herschrijven. Daarom is dit een proces dat alleen in een veilige situatie kan plaats vinden. De lezer moet de intentie hebben om de schrijver met zijn vragen, opmerkingen of meningen te helpen. De schrijver maakt altijd zelf uit of hij iets met de opmerking doet. Hij is de baas. (Tenzij het om een gezamenlijk gedicht gaat)

Organiseer kleine groepjes die wisselen of pik er enkele uit en 'behandel' die klassikaal. Hou rekening met de schrijver. Hij kan zich bij een klassikale behandeling heel ongelukkig voelen.

Ga met kinderen inventariseren waar ze op kunnen letten.

Laat ze eerst vragen stellen. Daarna opmerkingen maken en tenslotte mogen ze ook een persoonlijke mening kwijt.

vragen:

- Wat valt je op?

- Wat spreekt je aan?

- Wat vind je mooi gezegd?

- Welke regel of welk woord vind je de kern van het gedicht?

- Welke woorden hoor je niet zo vaak?

- Welke vragen wil je aan de schrijver stellen.?

opmerkingen

- er staan veel dezelfde woorden in
- er is sprake van rijm dwang
- ik begrijp er niets van
- die en die woorden kunnen gemakkelijk weggelaten worden
- in plaats van... zou ik zeggen
- als je dat nou eens verandert in.... dan....

meningen

- ik vind dit heel mooi gezegd
- ik vind dat je dit veel beter zo kan zeggen
- ik vind er niks aan

De opdrachten aan de lezers kunnen worden gegeven om een gedicht van een klasgenoot te verbeteren, maar

ook om het eigen kritische vermogen te scherpen.

Gebruik daarvoor gedichten van kinderen die gepubliceerd zijn (bijvoorbeeld in de bundels van de Stichting Kinderen en Poëzie) of gedichten van professionele dichters.

Je kunt een blaadje samenstellen, waarop kinderen hun eigen commentaar leren geven. Een soort recensie.

Leest u uw gedichten wel eens terug?

Terwijl ik eraan werk lees ik honderden keren opnieuw, maar niet als het af is. Nooit. Als een gedicht eenmaal in een bundel staat is het klaar, en

ben ik ook opgelucht. Dan heb ik het zó vaak gezien. Misschien publiceer ik ook daarom, om weer eens van een heleboel gedichten af te zijn. Anders blijf ik er toch maar telkens weer naar kijken, dat is mijn manier van werken. Ik werk aan tien, vijftien gedichten tegelijk, nooit aan eentje. Ik schaaf veel: dat is goed, daar moet wat af, daar een ander woord. Er moet vooral veel af hè? Een verhaaltje wordt, als ik het bewerk of overlees altijd langer, een gedicht wordt altijd korter.

uit een interview met Toon Tellegen, in: Roodkoper, aug. 1997

Pieter Quelle

LUISTER NAAR MIJN LIED

Over presenteren van gedichten

Als er zoveel tijd en moeite aan een gedicht besteed is, dan mag, nee, dan moet er ook tijd uitgetrokken worden om 'de presentatie' van het gedicht goed te verzorgen. Het gedicht is niet gemaakt voor de leerkracht maar om door anderen te worden gelezen of gehoord.

Voorlezen

Als een gedicht gemaakt is dan moet het natuurlijk een keer voorgelezen worden. Bij voorkeur door de maker. Leer kinderen gedichten voor te lezen, met veel stiltes, zodat het niet saai wordt voor de luisteraars.

Voordragen

Voordragen is een aparte kunst. Ook daarin mogen de kinderen best eens oefenen. Een gedicht goed voordragen vereist dat men de tekst goed kent. Bij voorkeur uit het hoofd. Een weeksluiting leent zich goed voor het voordragen van enkele gedichten. Bijvoorbeeld: het gedicht van de week uit stamgroep

Dramatiseren

Gedichten kunnen vaak goed gedramatiseerd worden. Dan krijgt een gedicht opeens een andere functie. Het gedicht van Hans Dorrestijn leent zich goed voor dramatiseren maar er zijn er meer, vooral die gedichten of liedjes waarin al iemand wordt aangesproken. Zie bijvoorbeeld het voorbeeld hierna.

Vormgeven

Als men tot schrijven of drukken over wil gaan met de bedoeling dat anderen buiten de school het lezen, bijvoorbeeld de jury van de Werelddag voor Kinderen en Poëzie, dan is het verstandig aandacht te besteden aan de vormgeving. Dat betekent dat kinde-

ren zich dienen af te vragen of er ergens hoofdletters moeten staan, en komma's en punten. Waar wordt een regel afgebroken en waarom?

Is er voldoende wit? Moet er meer wit blijven tussen de regels?

Vervolgens moet de tekst natuurlijk netjes worden overgeschreven. Op zijn aller-, allernetst. Hoofdletters kunnen speciaal versierd worden.

De tekst mag natuurlijk ook worden gedrukt. Dat is handig als het gedicht vermenigvuldigd moet worden (zie punt 6). Dan wordt het interessant om, indien mogelijk, kinderen uit verschillende lettertypen te laten kiezen. Lettertypes hebben verschillende karakters. Welk karaktertype past het best bij het gedicht.

Verbeelden

Kinderen vinden het heerlijk om teksten te versieren. Er is een verschil tussen versieren en verbeelden. Bij versieren gaan we de tekening 'mooi' maken. Randversieringen, inkleuren, illustreren en dergelijke.

Met verbeelden bedoelen we dat de inhoud van de tekst wordt verbeeld in een zelfstandig beeld. Inspiratie bie-

den de vele Ansichtkaarten en posters van Stichting Plint (zie adreslijst) en het prachtige prentenboek van Ted van Lieshout: 'Mijn botjes zijn bekleed met deftig vel.'

Het mooiste is natuurlijk een collage, een aquarel, of een schilderij van plakkaatverf te maken en het gedicht daarin te integreren.

De dubbelkunstwerken kunnen daarna als echte schilderijen worden ingelijst en opgehangen. Maak er een mooie tentoonstelling van, op school of in de bibliotheek. De meeste bibliotheken zijn daar best voor te porren.

Vermenigvuldigen

Helemaal mooi is het natuurlijk als de klas een eigen dichtbundel uitgeeft.

Dat kost natuurlijk wel wat moeite want de gedichten moeten worden vermenigvuldigd. Er moet een omslag komen met de titel en een inhoudsopgave met de namen van de dichters. Daarna moet er worden geraapt, geniet, genaaid of op een andere wijze gebonden. Maar het loont de moeite. De ouders zullen graag een exemplaar kopen (zo kom je uit de kosten) want dit zijn 'schatten' die voor later worden bewaard. "Toen al, kijk maar, toen al had zij talent."

Vermenigvuldigen kan met de kopieermachine, het kan ook ouderwets met de hand: stempelen of drukken. Daar heb je wel het juiste materiaal voor nodig en niet iedereen heeft dat. Maar als het lukt, geeft het wel een bijzondere meerwaarde. Want dan kan je tegelijk de versieringen en verbeeldingen met vormstempels of een limograaf, of een zeefdruk 'meenemen'. Dan maak je kunstboekjes met de kinderen. Moeilijk? Valt mee. Advies: schaf het handboek 'Taldrukken' aan. (zie literatuurlijst). Daar staat o.a. zeer nauwkeurig in beschreven hoe je met limograaf en zeefdruk kan werken in de klas. ■

Zeven manieren

Zeven manieren

om in bed te liggen -

waarom ZEVEN?

Zeven is een mooi getal

'k Zal ze allemaal even noemen,

misschien kende je ze al:

languit op je rug

(dat is één),

lekker op je buik

(dat is al nummer twee),

die is weer op je rug

maar wel achterstevoren

(neem je kussen mee,

want waar altijd je tenen,

liggen nu opeens je oren!),

nummer vier

is achterstevoren

maar dan op je buik

(eerst even staan,

dan neem je tjoep! een duik),

nummer vijf is gewoon

op je rechterzij,

en draai je naar de andere kant,

dan heb je zes erbij,

en de laatste

is de mooiste...

Als Een Rolmpot

met je knieën

wegen je neus gedrukt

ZEVEN manieren om te slapen

als het je nou nóg niet lukt...

EEN KUNSTZINNIG HOOFDSTUK: OMGAAN MET POËZIE

Fantaseren

's Avonds in bed, mijn broer en ik,
nog klaar wakker fantaseren we
om het meest en om het gekst
tot de trappen ervan kraken
en het licht aanflitst

De sterren, zeg ik,
zijn de wittebalschoenen van de engelen

of de suikermuisjes
op een grote verjaardagstaart

of nog...

maar dan zet mijn broer in
met zijn bazige stem:
doe niet zo gek,
de sterren, dat zijn grote,
grote vuurballen die we eerst zien
als ze allang uitgedoofd zijn,
ontploft in duizend stukken!

Bij zijn fantasie
kan ik het nooit halen!

Inleiding

Dit gedicht van Armand van Assche, gepubliceerd in 'Als je goed om je heen kijkt zie je dat alles gekleurd is' (1991) wil ik als rode draad benutten, om aan te geven wat met zo'n gedicht allemaal gedaan kan worden met kinderen.

Omgaan met kinderroepzinnen vormt een onderdeel van mijn onderwijspraktijk. Het stoeien met taal en de mogelijkheden van taal met de kinderen ontdekken vormt hiervoor een belangrijke drijfveer.

Zelf lees ik niet eens veel poëzie. Ik kom er weinig aan toe, het lezen van romans heeft mijn voorkeur. Het kost moeite om me met volwassenpoëzie bezig te houden.

Leen ik een bundel bij de plaatselijke bibliotheek, dan laat ik mij beïnvloeden

door recensies. Zet ik me dan aan een bundel, dan heb ik al een houding van 'niet te veel gedichten achter elkaar lezen'. Ik bemerk dat ik anders vaak moet switchen van het ene gegeven naar het andere en dat vind ik niet prettig. Ik concentreer me liever op een gedicht en probeer te genieten van de gekozen woorden, de associaties die de inhoud bij mij oproept, enz. Vaak moet ik het gedicht diverse malen herlezen, om het gevoel te krijgen dat ik het meeste uit het gedicht heb gehaald.

Voor mijn stamgroep leen ik regelmatig een bundel om gedichten eruit voor te lezen. Ik probeer de dag te eindigen met een gedicht. De laatste tijd kies ik voor de gedichten van Willem Wilmink, mede gestimuleerd door een optreden van hem tijdens de Bevrijdingsfeestactiviteiten in Zwolle, afgelopen 5 mei.

Binnen school hebben we geen afspraken gemaakt over de wijze waarop we met kinderroepzinnen willen omgaan.

In het schoolwerkplan hebben we destijds op laten nemen, dat we willen stimuleren dat kinderen zelf gedichten gaan schrijven; het liefst nog verschillende soorten. Daarnaast willen we aandacht schenken aan b.v. de herkomst van woorden, buiten de tekst om te leren denken, gedichten voordragen, doch bovenal leesplezier ontwikkelen (ook van gedichten).

De plek van kunstzinnige vorming binnen de school

De school kent daarentegen een lange traditie van kunstzinnige activiteiten.

Kunstzinnige Vorming neemt op 't Hoge Land een belangrijke plaats in. In de beginjaren van de school (1981 opgericht) is kunstzinnige vorming sterk in de aandacht geplaatst door een aantal voortrekkers, die destijds actief waren in de leef-werkgemeenschap.

De visie op kunstzinnige vorming is nauw verbonden met de Jenaplanuitgangspunten die de school hanteert. Kunstzinnige vorming is voor de school in eerste instantie een middel tot persoonlijkheidsontplooiing. Daarnaast wordt ernaar gestreefd d.m.v. kunstzinnige vorming kinderen gevoelig te maken voor kunst.

De attitudevorming is dus van belang. Daarbij zijn drie te onderscheiden leerwegen te noemen:

1. Het kind leert op verschillende manieren zijn gevoelens te uiten, de wereld om zich heen te verwerken.
2. Een kind leert dit zowel alleen als samen met anderen te doen.
3. Een kind leert vanuit bepaalde probleemstellingen, via technieken, een eigen oplossing te kiezen.

In het samenspel van wereldoriëntatie en kunstzinnige vorming gaat het o.m. om de ontwikkeling van creativiteit. Creativiteit wordt opgevat als het vermogen om uit ervaringen nieuwe combinaties, ideeën of producten te vormen. In het onderwijs, dat vorm wordt gegeven door het team, liggen veel momenten waarin creatief gedrag kan worden gestimuleerd en ontwikkeld.

De kinderen zijn dan bezig met het vinden van oplossingen voor situaties, het ontwikkelen van gedachten, het maken van werkstukken. Hierbij is het vermogen om afstand te nemen van de gegeven situatie door zelf iets nieuws, iets anders te voorschijn te brengen, een voorwaarde.

Het uitgangspunt is in het onderwijs zo veel en zo vaak mogelijk een beroep te doen op de creatieve vermogens van kinderen door het creëren van open situaties en probleemstellingen. Onder 'open' wordt verstaan: spel/werksituaties, waarvan de verdere ontwikkeling en afloop niet bij voorbaat eenduidig bekend zijn.

De ervaring leert dat het bewust omgaan met het creatieve proces een vaak intensieve werkwijze is, waarbij groepsleiders nogal eens afhaken. Het vereist n.l. eengoed inzicht in de ontwikkelingsmogelijkheden van de verschillende kinderen, inzicht in de

mogelijkheden van de kunstzinnige disciplines. Kinderen doen regelmatig een beroep op ondersteuning en niet altijd rustig na elkaar. Er moet veel gehandeld worden, waarbij de noodzakelijke reflectie voor het goed verder op weg helpen van het kind erbij in kan schieten.

En dit ondanks de vele aandacht, die het team in de loop der jaren gevestigd heeft op de ontwikkeling van kunstzinnige vorming.

De eigen affiniteit en de eigen activiteit zijn de motoren geweest voor de ontwikkeling van Kunstzinnige Vorming. Het team heeft al vanaf de oprichting van de school zelf gewerkt aan met name dramaproducties voor de schoolbevolking. Veelal met een bedoeling, b.v. ter inleiding van een thema.

Jaren geleden is de keus gemaakt om te komen tot thematisch onderwijs. Deze keus heeft er ook toe geleid dat Kunstzinnige Vorming een duidelijke plek heeft gekregen.

Dat heeft te maken met de opvatting dat kunstzinnige vorming en wereldoriëntatie met elkaar verbonden moeten zijn.

De keuzes van de thema's vloeien voort uit de Ervaringsgebieden en de leerervaringen.

Bij de realisatie van de thema's wordt in het bijzonder gekeken naar de mate waarin kinderen met hun eigen ervaringen de invulling kunnen bepalen.

De opvatting dat kunstzinnige vorming en wereldoriëntatie met elkaar verbonden moeten zijn, en dat er binnen de thema's voldoende ruimte moet zijn om te werken aan het eerder genoemde creatieve proces, maakte het noodzakelijk om aan verbinding apart aandacht te besteden.

De afspraak is dan ook gemaakt om jaarlijks een drietal schoolthema's vast te stellen, waarin de kunstzinnige vorming de boventoon voert. Bovendien is afgesproken dat gedurende drie jaar telkens aan een kunstzinnige discipline speciale aandacht wordt besteed.

In 1992 ontving de school enige tienduizenden guldens van het Ministerie van Onderwijs. Het betrof een stimule-

ringsregeling om scholen de gelegenheid te bieden meer vorm en inhoud te geven aan de ontwikkeling van kunstzinnige vorming.

De school maakte een opzet om te komen tot afronding van haar kunstzinnige vormingsplannen.

Voor elke discipline wordt nu een op de school toegesneden werkplan gemaakt. Het betreft een plan, om een ononderbroken ontwikkeling te realiseren voor de kinderen op het gebied van kunstzinnige vorming. Een plan dat uitgevoerd wordt tijdens de uren 'inscholing kunstzinnige vorming'.

Het plan omvat verder o.m.:

- de inrichting van materialenkisten;
- de aanschaf van een goed geluidslichtinstallatie voor voorstellingen;
- de inrichting van een verkleedkast, met schminktafels;
- de opbouw van een personeelsbibliotheek (boeken, cassettes) kunstzinnige vorming;
- de vorming van een schoolorkest.

Omgaan met poëzie

Literaire vorming kent nog geen uitgekristalliseerde vorm binnen de school. Een ieder is op eigen houtje bezig met de uitwerking van deze discipline.

De ervaringen die ik heb opgedaan met het onderdeel 'poëzie' zullen dan ook uitgangspunt vormen voor het vervolg.

Het gedicht waarmee ik begon is door mij gekozen, vanwege de inhoud. Van tevoren vul ik voor mezelf een formulier in om mij voor te bereiden op de behandeling van het gedicht. Ik beschrijf dan:

- mijn eigen associaties bij het gedicht;
- kenmerken van het gedicht;
- verwerkingsmogelijkheden van het gedicht.

Op de achterkant van het formulier plak ik het gedicht en stop het blad in een map 'Behandelde gedichten'.

Een kopie van de tekst wordt netjes op een gekleurd vel geplakt, geplastificeerd en krijgt een plaats in de 'gedichtenbak'. Deze bak bevat alle gedichten, die aan de orde zijn gekomen in mijn groep.

Tijdens de gedichtenkring worden kin-

deren regelmatig gevraagd een keus uit de voorraad te doen en gedichten voor te dragen.

Er zijn ook jaren geweest dat ik met de kinderen 'gedichten van de week' hardop voordroeg. Ik bemerkte dat zij het leuk vonden om met de hele groep het gedicht te verklanken.

Zo'n gedicht als 'Fantaseren' kan de start vormen van een cyclus gedichten schrijven.

In een inleidend gesprek over dit gedicht heb ik met de kinderen gesproken over 'fantasie'. Wat is het heerlijk om vrijelijk je gedachten te laten gaan over welk onderwerp dan ook. Beperkingen zijn in eerste instantie vrijwel afwezig.

Met elkaar ontdekken we de kracht van dit gedicht. B.v. het spanningsveld tussen realiteit en fantasie. De koppeling met het eigen leven is snel gelegd. Vele kinderen vertellen momenten uit hun leven.

Even stilstaan bij de schrijver van het gedicht. Hij is tamelijk onbekend. Het is een Belg, die in 1982 de Prijs voor Jeugdliteratuur van de stad Antwerpen kreeg. We praten erover dat we slechts kunnen gissen over zijn bedoelingen met zijn gedicht 'fantaseren', hoewel we het gevoel hebben dat hij door zijn keuze van de woorden ons helpt bij de bepaling ervan.

Een activiteit die ik vaak inlas, is het op zoek gaan naar 'de mooiste zin van het gedicht'. Mooie zinnen worden soms op het bord geschreven, om er later op terug te komen.

Het hardop verklanken van het gedicht vormt de opmaat naar een opdracht om de kinderen te stimuleren n.a.v. dit gedicht zelf aan het werk te gaan.

Midden in het gedicht bij de zin 'of nog...' houdt het eerste broertje op met praten. De kinderen bedenken wat het eerste broertje nog voor mooie dingen over de sterren had kunnen zeggen.

Dichterlijke vergelijkingen kunnen hierbij een stimulans vormen, b.v. hulpzinnen als:

- de sterren zijn als...;
- de sterren zijn net...;
- de sterren lijken wel...;
- sterren zijn...

Sander schrijft: 'De sterren lijken wel gasballen die rond de aarde vliegen'. Voor Thomas is 'Een ster een stuiterbal die nergens heen gaat' en Meryll houdt het op 'De sterren zijn als ogen in de lucht'.

De volgende opdrachten zetten de kinderen op een eigen vervolgspoor:

De kinderen schrijven voorwerpen op, die ze vanaf hun plaats kunnen zien. Vervolgens gaan ze die voorwerpen zo nuchter en concreet mogelijk beschrijven: kleur, vorm, materiaal, functie, b.v. door een bijvoeglijk naamwoord toe te voegen.

Daarna worden de kinderen uitgenodigd om van enkele voorwerpen een zo dichterbij mogelijke omschrijving te maken, b.v. 'De ronde klok is de trouwe knecht van zon en maan'.

Nadat kinderen een aantal voorbeelden hebben geschreven, maken ze een keus om die vervolgens verder uit te werken. De gekozen zin vormt de startzin en verder associërend borduren de kinderen voort op die eerste zin. Tussendoor worden kinderen gevraagd hun product voor te lezen.

Eén van de kinderen leest niet graag en schrijft: 'Een vol boek lijkt wel een lettermonster'.

Wanneer kinderen hun gedichten hebben kunnen voorlezen, worden ze vervolgens in hun mooie gedichtenschrift geschreven en wordt een passende illustratie erbij gemaakt.

Er zijn momenten dat ik met de kinderen een mooi geschreven gedicht selecteer en op het bord noteer. Dit gedicht kan - met toestemming van de auteur - uitgangspunt vormen voor een groepsgedicht, doordat we eigen aanvullingen gaan geven. De tekst kan verder verfraaid worden, bijvoeglijke naamwoorden worden toegevoegd.

Doordat wij op school de beschikking hebben over een drukpers, wordt deze soms ingeschakeld bij de verwerking van de groepsgedichten.

Twee kinderen worden uitgenodigd om het groepsgedicht met de drukletters te 'zetten' en voor ieder kind een gedicht te produceren.

In een enkel geval kan het groepsgedicht d.m.v. andere druktechnieken versierd worden.

De gedichten krijgen natuurlijk een plaats op het prikbord, waarbij een passend passe-partout de ware afwerking vormt.

Wanneer met de kinderen thematisch gewerkt wordt, ga ik op zoek naar gedichten, die inhoudelijk gekoppeld kunnen worden aan het thema.

Het maken van een poster, waarbij het themagedicht het centrum vormt en verder opgetuigd mag worden tijdens het thema, kan een stimulerende activiteit vormen, b.v. tijdens de blokperiode. Ook het maken van een muurkrant, waarbij kinderen al associërend op veel momenten eigen invallen kunnen noteren n.a.v. het gedicht, kan een gerichte activiteit vormen om kinderen bewust met gedichten te leren omgaan.

Aanvullende activiteiten

Naast de door mij genoemde voorbeelden zijn vanzelfsprekend andere werkvormen goed realiseerbaar. Een aantal wil ik kort beschrijven:

- Begrijpend lezen a.d.h.v. de gedichten om met elkaar achter de inhoud van een gedicht te komen.
- Sommige gedichten lenen zich voor auditieve werkstukken. Eerst op zoek gaan naar de geluiden, die (in)direct beschreven worden. Deze geluiden opnemen met een goede cassette-recorder. Rondom de declamatie kunnen de gemaakte geluiden ingevoegd worden.
- Het gedicht als uitgangspunt voor een beeldend-/drama-/dans-/uitbeeldingswerkstuk gebruiken. Ik werk soms met kaartjes waarop een kunstzinnige verwerkingsopdracht is verwoord, die tijdens de blokperiode kunnen worden uitgevoerd.

Soorten gedichten

Het kan stimulerend werken om verschillende gedichten te leren schrijven. Enkele schrijfvormen, die goed uit te voeren zijn:

• Elfjes

Hierbij mag elk gedicht slechts elf woorden bevatten, volgens de indeling één (het kernwoord), twee, drie, vier woorden en een afsluitend woord.

B.v.:

regel één: Noem familielid.

regel twee: Vertel iets over die persoon.

regel drie: Wat doet hij/zij?

regel vier: Wat vindt jij daarvan?

regel vijf: Clou, grap, uitvoer.

Vader
dikke borstelsnor
prikt bij kus
scheer hem maar af
Zoentje?

• Alliterende gedichten, waarbij de beginletters dezelfde zijn

• Tweegedicht

De kinderen maken in paren een vertelgedicht. Een kind vertelt b.v. iets over zijn/haar broertje/zusje. Het andere kind vult dat aan met commentaarregels.

• Stapelgedichten

Een kind start een gedicht en geeft het blaadje door, waarbij elk volgend kind een vervolgzin opschrijft. Klus voor het laatste kind om de afsluitende zin te bedenken.

• Een rondelet schrijven

Een rondelet is een gedicht van zeven regels met het volgende schema:

regel 1: (deze zin geeft het thema aan)

- rijmschema A

regel 2: (vrije invulling)

- rijmschema B

regel 3: (herhaling van de eerste zin)

- rijmschema A

regel 4: (vrije invulling)

- rijmschema A

regel 5: (vrije invulling)

- rijmschema B

regel 6: (vrije invulling)

- rijmschema B

regel 7: (herhaling van de eerste zin)

- rijmschema A

B.v.:

Hij heeft mijn voetbal stuk gemaakt,
ik wil hem nooit meer zien.

Hij heeft mijn voetbal stuk gemaakt,
omdat ik hem altijd pootje haak.

Was het per ongeluk misschien?

Of wil hij dat ik ook eens grien?

Hij heeft mijn voetbal stuk gemaakt.

- De overtreffende trap

Een georganiseerd opscheppspel dat als volgt werkt:

Iemand gaat staan en begint op te scheppen.

B.v.:

Ik ben zo lang dat ik de Dom van Utrecht kan zien als ik op mijn tenen sta.

Iemand die dit overtreffen kan gaat naast opschepper nummer 1 staan en zegt b.v.:

Ik ben zo lang dat ik met gemak de Eiffeltoren kan zien als ik in een kuil sta. enz.

Stimulerende maatregelen

In ons weekbulletin 'Hoge Woord' worden regelmatig de behandelde gedichten geplaatst, zodat kinderen desgewenst thuis terug kunnen grijpen op een stukje schoolpraktijk. Vooral jonge kinderen en hun ouders waarde- ren de publicatie van gedichten (maar

ook liedjes) in het krantje, omdat gedichten voor hen niet altijd even makkelijk reproduceerbaar zijn.

De LOKV heeft 'Stoepkrijt' uitgegeven, een poeziëproject voor het basison- derwijs. Een project voor de midden- bouw, waarbij de gedichten van Theo Olthuis benut zijn.

Tenslotte

Met de kinderen heb ik een aantal afspraken gemaakt om tot de meest mooie gedichten te komen.

Centraal staat de afspraak dat voor gedichten zo weinig mogelijk woorden gebruikt worden, die echter veel 'vertellen'. Om het verschil tussen een verhaal en een gedicht te be- palen, gebruiken wij met name deze afspraak.

Korte zinnen schrijven en het liefst onder elkaar.

Het werken met rijmwoorden is zeker

geen noodzaak. Ze kunnen zelfs belemmerend werken. Kinderen die echter plezier beleven aan het werken met rijmwoorden krijgen natuurlijk de ruimte.

Bij voorkeur de titel achteraf bepalen. Is het gedicht af en herlees je de tekst dan lijkt mij het beste moment geko- men om een kernachtige titel te bedenken, die dekkend is voor het hele gedicht.

Met de kinderen bespreek ik vaak titels en bekijken we met elkaar of we de titels goed gekozen vinden.

Het voortdurend aandacht geven aan de mogelijkheden om mooie taaluitin- gen te doen en het met de kinderen stil blijven staan bij fraaie gedichten, of alleen maar verrassende zinnen zal het taalgevoel ongetwijfeld versterken. Met het uiteindelijke doel om nog meer plezier te krijgen in taal, boeken, gedichten, verhalen. ■

De Dapperstraat

*Natuur is voor tevreden en of legen.
En dan: wat is natuur nog in dit land?
Een stukje bos, ter grootte van een krant.
Een heuvel met wat villaatjes ertegen.*

*Geef mij de grauwe, stedelijke wegen,
De' in kaden vastgeklonken waterkant,
De wolken, nooit zo schoon dan als ze, omrand
Door zolderramen, langs de lucht bewegen.*

*Alles is veel voor wie niet veel verwacht.
Het leven houdt zijn wonderen verborgen
Tot het ze, opeens, toont in hun hogen staat.*

*Dit heb ik bij mijzelf overdacht,
Verregend, op een miezerigen morgen,
Domweg gelukkig, in de Dapperstraat.*

J.C. Bloem

AL HOUDT MAAR ÉÉN WOORD ZE EVEN BEZIG

Als commentaar onder mijn werkstukje 'Poëzie en Prent bij kinderen' voor het onderdeel Kunstzinnige Vorming op de cursus voor het JP-Certificaat (feb/maart 1996) noteerde Pieter Quelle: 'iets voor Mensen-Kinderen?' en daar schrok ik een beetje van. Want al schreef ik meer dan vijftien jaar cursiefjes voor de Friese Pers, toen was ik museumdirecteur en had ik alle tijd voor een lekkere stoel achter een schrijfmachine. Nu ben ik niet alleen schoolleider van de jonge Jenaplanschool Vlinderbos in Wilnis, maar ook nog stamgroepleider van de bovenbouw. En dat is aanpoten.

Maar ik ben ondanks een volstrekte alpha-instelling toch wat handiger geworden met de pc en het samenstellen van een schuin-stukje kost nu minder tijd dan in de tachtiger jaren. Ik kon nu grote blokken uit bestaande tekst kopiëren. Ik heb die aangevuld met een soort voorwoord uit de tijd, toen ik nog werkte met een klein 'prehistorisch' kofferschrijfmachientje.

29 mei 1985

'Ik voel me zo dom. Op tafel lag een boek van m'n zoon Mark. Over wis-kunde of informatica. Ik wierp er eigenlijk per ongeluk een blik in. Maar ik herkende niets. Ik kreeg het bijna wanhopige gevoel dat ik op een vreemde planeet leefde, met buitenaardse mannetjes en symbolen voorbij-de-melkweg: ik snapte er niets van. Hoe is het mogelijk dat je kinderen je zo snel ontgroeien. Vorig jaar hielp ik hem nog met werkstukken, nu studeert hij in boeken die voor mij net zo goed Japans of Chinees kunnen zijn: 'Om te verifiëren of onze implementatie inderdaad een wachttij-type is dienen we na te gaan of de gewenste operaties aanwezig zijn en of ze wel aan de axioma's voldoen. De procedures newq, add en move behandelen de waarde q:Q als een VAR parameter. De formulering van het ADT eist eigenlijk, dat add en move een inputparameter, zeg q, hebben en een resultparameter, zeg r.....' Zeg q, zeg r, het zegt me niets. Net of het kanaal op de tv niet goed is ingesteld en allerlei schimmen en gedrochten over het beeld schieten. Je komt er niets bekends in tegen, er gaat nergens een licht op, je hèr-kent niets.

En dan te bedenken dat het in de kringen van de universiteit 'een goede

gewoonte' is te kankeren op het niveau van het VWO: 'Leren die gasten nog wel wat op het middelbaar onderwijs?' En volgens het dominosteeneffect moppert een leerkracht op het atheneum over de brugklassertjes: 'Krijgen die knulletjes nog wel les op de basisschool, of leren ze alleen maar herrie maken, achter de meiden aanzitten en bierdrinken... Doen ze nog wat aan spelling, ontleden, breuken, geschiedenis, topografie?'

We zijn nu toch zo lekker bezig. Dus laten we nog even door gaan: Want de leerlingen van de lagere school komen weer van de kleuterafdeling en de kleutertjes worden door de moeders (mogen tegenwoordig ook vaders zijn) afgeleverd. En eigenlijk wringt natuurlijk dààr de schoen. Ouders leveren hun kinderen te dom af. Ze kunnen nog geen veters knopen, ze kunnen nog niet lezen, ze kunnen nog niks, alleen praten en lopen en meestal zijn ze 'zindelijk', maar dat krijgt de juf op de klassikale school er ook wel weer uit: 'Jantje houd je mond. Jantje blijf zitten.' En in de pauze heeft Jantje een natte broek want het arme schaap probeerde duidelijk te maken dat hij naar de wc moest.

Maar er zijn uitzonderingen. M'n jongste dochter, Evelien, bracht een gedicht mee naar huis. Ik liet het aan m'n vrouw lezen. Het was net 'Marc

groet 's morgens de dingen' van Paul van Ostaïen. (Voor de wetenschappers onder u: Paul van Ostaïen is geboren op 22-2-1896, hij heette eigenlijk Leopoldus Andreas van Ostaïen, en zijn vader was loodgieter, dus staatssecretaris Leyenhorst zou hem laag laten scoren, als hij in Nederland geboren was. Maar Paul bofte: hij was een Belg, uit Antwerpen.) Ik geef u eerst de versie van Evelien, ongcensureerd:

*'Dag witte nieuwe buro
dag tafel en stoel
hallo
dag mooie rode blauwe bloemen
dag bijen die zachtjes zoemen
dag water in de kraan
dag buiten die zwaan
dag pennen waarmee ik schrijf
dag me hele lijf
dag de hele familie van der horst
dag lekkere worst
dag me lieve bril
dag kikkerdril
dag waterplas
dag groen gras'*

Eerst dacht ik, vol vaderlijk trots: 'Dat heeft ze van mij.' Maar het was natuurlijk te veel Paul van Ostaïen, het kòn niet origineel zijn. Dus we haalden Evelien van buiten en het pocketje Music-Hall (Ooievaartje 17, ingeleid door Gerrit Borgers) uit de boekenkast. 'Eefje, ken je dit versje?' en ik las voor:

Marc groet 's morgens de dingen

*Dag ventje met de fiets
op de vaas met de bloem
ploem ploem
dag stoel naast de tafel
dag brood op de tafel
dag visserke-vis met de pijp
en
dag dag visserke-vis met de pet
pet en pijp
van het visserke-vis
goeiendag
Daa-ag vis
dag lieve vis
dag klein visselijn mijn*

Ze herkende het meteen. Ja, dat had de juf voorgelezen. M'n hele dag was weer goed. Er zijn gelukkig nog

gewoon scholen, waar een kind kind mag zijn. Waar een mensje in de tweede klas de aangeboren creativiteit kan ontplooiën. Want lieve mensen, wat komt er van de wereld terecht als we straks allemaal slaven van het beeldscherm zijn, verlengstukken van computers, voorgeprogrammeerd om toetsen in te drukken? De maatschappij dé-humaniseert, ontmenst.'

Voor zover mijn kolommetje van 29 mei 1985. De lagere school is nu basisschool. Klas twee is nu groep 4. Leyenhorst is Netelenbos. Verder is er niet veel veranderd. Maar het zal duidelijk zijn: werken met kinderen en poëzie is niet een uitvinding van de Unesco of van mij. Juf Anita deed het al in 1985 op de Jenaplanschool St Lucas in Drachten.

Een nabeeld

Wanneer ik nu een wat opgekalefaterd verslag lever van mijn eigen 'poëzielessen' met de bovenbouw van Jenaplanbasisschool Vlinderbos in Wilnis is het niet mijn bedoeling om een voorbeeld te geven van hoe het zou kunnen. Nog minder is het een voorschrift van hoe het zou moeten. Het is een nabeeld: een prettige herinnering die ik graag met anderen wil delen, als stimulans om het op een geheel eigen wijze nog veel beter te doen.

Voor mij stond al heel snel vast dat ik voor mijn opdracht 'kunstzinnige vorming' zou gaan experimenteren met kinderpoëzie. Ik heb er helemaal geen moeite mee om sommige producten van kinderen onder de noemer 'kunst' te rangschikken: Zij hadden echt de intentie 'iets moois te maken, wat er nog niet eerder geweest was'. Ik denk dat dát ongeveer kunst is: van binnen uit iets echts, iets origineels maken met een bijvoorbeeld esthetische boodschap. Mijn eigen verkorte definitie van kunst is: het product van visie x vakmanschap.

Omdat ik een beetje eigen-wijze man ben -ik wil het liever zelf ontdekken zonder vooroordelen en eventueel platgetreden paden- heb ik zonder al te veel inleiding gevraagd of iedereen

eens een gedichtje voor mij wilde maken. Ik heb (nog) geen voorbeelden gegeven, want ik wilde hen niet beïnvloeden. Hun regels (= zinnen + afspraken) moesten zo spontaan mogelijk zijn. Ik vroeg echt 'een gedichtje' en heb niet gesproken over rijmen e.d. Maar de kinderen weten, dat ik een paar bundels heb uitgegeven en ik lees wel eens een gek contra-versje voor, want ik houd van "domme" associaties zoals:

*Je hoort wanneer een hijger hijgt
en niet wanneer een zwijger zwijgt.
Maar wanneer reigt een reiger
en wat krijgt nu een krijger?
Ik heb mij ook vaak afgevraagd:
'Is een slager wel geslaagd?'*

Letterlijk luidde mijn eerste opdracht: 'Maken jullie eens een nieuw gedicht. Niet iets wat je al kent, uit een boek of zo, maar een nieuw gedicht, van jezelf.'

Terwijl de groep aan het werk was, heb ik wat commentaar genoteerd.

Jonathan: 'Hoe kan ik nou dichten, ik weet niet hoe dat moet.'

Rieuwert: 'Is twee regels goed?'

Paulien: 'Stil! Je moet denken.'

Immo: 'Hoe begin je een gedicht?'

Na drie minuten paniek was het (bijna) stil. Hier en daar nog gefluister. 'IK zal jullie een aanwijzing geven: Ik schrijf gedichten altijd alleen, zonder te overleggen met anderen. Een gedicht moet van jezelf zijn, niet van je buurvrouw. Een eigen gedicht is niet goed of fout: als het gedicht van jezelf is, is het altijd goed.'

Monique kwam zachtjes naar me toe: 'Ik heb voor de kerst een gedicht gemaakt over Jezus, wat heel mooi rijmde. Mag ik dat nog eens opschrijven?'

'Ik wil dat gedicht graag eens van je lezen, maar maak je nu een nieuw gedicht voor me, een ander?'

Mick: 'Meester, zou dit iets zijn?' Hij had twee keer twee regels.

'Je mag het straks voorlezen.'

'Moet dat?'

'Nee. Het mag, maar het moet niet.'

Maar, wat ik min of meer vreesde, gebeurde: alles rijmde en in de eerste

ronde bleven de onderwerpen niet altijd even verheven. Poep/stoep en poepje/snoepje waren rijkkelijk vertegenwoordigd. Ik heb iedereen, die dat wilde, zijn versje laten voorlezen. Af en toe grote hilariteit. We hebben over de meeste gesproken. De kinderen leverden hier en daar verstandig commentaar. Bij de echte stoplappen-vanwege-het-rijmen hebben we even stil gestaan. Al spoedig kwamen de reacties van de kinderen: vaak klinkt zo'n rijmzin wel aardig, maar het is inhoudelijk onzin. Het klopt niet en het is niet echt 'leuk', het rijmt alleen maar. Veel kinderen hebben alsnog hun versje op een blaadje overgeschreven, toen ze hoorden dat ik versjes verzamelde. Ondanks de kritiek van hun klasgenoten waren ze er best trots op. Het was inmiddels bijna tijd en we hebben samen de dag geëvalueerd: De kinderen vroegen eigenlijk meteen om een soort herkansing en ze vonden het wel veilig als ik toch een paar voorbeeldjes wilde geven.

Muiderkring

De volgende middag hebben we de 'Muiderkring' voortgezet. Ik had het even over de kunstenaars om P.C. Hoofd gehad.

'Je hebt nu een keer geoefend. De paniek is er af. Ik zeg nog niet wat ik bedoel: ik geef nog geen voorbeelden. Maar gisteren heb je de kritiek van de andere kinderen gehoord: Een gedicht hoeft niet altijd leuk te zijn. En poep is eigenlijk nooit leuk. Poep is alleen maar vies en kinderachtig. Schrijf nu eens voor mij op wat jij je beste gedicht vindt.' Er liggen altijd halve en hele blaadjes klaar voor aantekeningen.

'Kunt u niet een voorbeeld geven?'

'Nu nog niet, straks. Ik wil eerst verzamelen, wat jullie een gedicht vinden, voor dat ik wat uitleg.'

(geroezemoes)

'Nee.... Een gedicht is iets van jezelf. Met een lekkende kraan moet je naar de loodgieter.' (Onze standaardopmerking tegen kinderen die altijd commentaar leveren of praten zonder dat ze dat zelf in de gaten hebben.)

'Gaat u het voorlezen?'

'Niet zonder overleg met jou.'

Mick levert zijn blaadje in: 'Leg hem ergens waar niemand hem kan zien.'

Immo: 'Kunt u niet wat kernwoorden zeggen, waar een gedicht over kan gaan?'

'Een gedicht mag overal over gaan, over wat je nu denkt, over wat je nu doet of over wat je ziet en voelt om je heen.'

Teveel muzeruis: 'Nee, individueel! Geen discussie! Een gedicht!'

Milou: 'Hier...dit is leuk.' (Twee coupletjes)

Birgit: 'Ik heb het helemaal zelf bedacht. Alleen schijnen er meer versjes over te zijn.'

Ik heb bijna alle versjes van de kinderen voor laten lezen. Sommige kinderen kwamen nu tot veel individuelere uitingen en hoe het precies gebeurde, kon ik niet meer achterhalen, (ik was er ook te veel zelf bij betrokken om als notulist een compleet verslag te schrijven) maar ineens na een gedicht van Peter (een heel artistiek manneke uit groep 6) hadden we meer dan vijf kwartier een indringend gesprek over 'identiteit', 'durf jezelf te zijn' en 'iemand in zijn waarde laten'. Het was één van de mooiste kringen uit mijn loopbaan.

Kinderen die uit onzekerheid nog al eens de clown uithangen, zoals Rieuwert, waren nu heel echt. Peter - die altijd zichzelf is, maar zich daarvoor vaak zichtbaar schaamt (hij is een heel dromerige, muzikale jongen) - groeide helemaal: Ik heb laten zien waarom ik zijn tekeningen zo mooi vind: hij heeft al een eigen handschrift met allerlei geïnjage details.

Het was kwart voor drie voor we het in de gaten hadden. En ik had beloofd nog een paar gedichten van mezelf voor te lezen, zoals:

Zweden 1

*hier passeert steeds weer
de tijd bijna geruisloos
haar oevers*

*want de wind
rimpelt een eindeloos ritme
in helder wit water*

*glimmende stenen
onderbreken nauwelijks
de echo van licht*

*boven de stilte
glijden ook de gedichten
van Nijhoff voorbij:*

*blijde gezichten
portretten geheimzinnig als
visioenen*

*fijne landkaarten
maar ook angstige slangen
draken demonen*

*dwars door de spiegel
van sparren en berken
landt een zwaan op het meer*

*voorzichtig daal ik
na te lang te hard werken
weer neer in mijn taal.*

Jonathan: 'Ik snap er niet veel van.'

Mandy: 'Wat een ouderwetse woorden.'

Paul: 'Het rijmt niet, maar ik vind het wel een mooi gedicht.'

We staan stil bij de opmerking, dat een gedicht eigenlijk niet hoeft te rijmen. Maar dat je wel goed moet luisteren en dat je omgeving dan erg kan storen. 'Doe daarom je ogen maar eens dicht en kijk naar wat ik je vertel.' Ik lees de gedichten 'winter', 'sneeuw' en 'alleen' voor. Een paar kinderen moesten toch wel lachen en we praten er nog heel even over of het altijd de bedoeling is dat je om een gedicht lacht: 'Nee, een gedicht hoeft helemaal niet leuk te zijn.'

Kennis nodig

Voor les 3 heb ik laten zien dat 'kennis' nodig is om meer te begrijpen. Je kunt er meer van genieten, als je wat meer weet. Ik citeer in mijn verzen bijvoorbeeld vaak Marsman, Nijhoff en Van Ostayen. Ik had een hele serie gedichten gekopieerd.

PvO: 'Wanneer de zandman nog eens komt' en 'Slaap als een reus';

MH: 'De wolken': Ik droeg nog kleine kleren....;

en HM: 'Herinnering aan Holland', 'Salto Mortale' en 'Lex Barbarorum': Geef mij een mes...

Na het voorlezen, vroegen ze of ik mijn versjes over Zweden nog eens wilde laten horen. De reactie van Jonathan: 'Wat een mooie gedichten; die vind ik echt goed.'

Ik vroeg: 'Waarom?'

'Je ziet ze helemaal.'

Marsman

Ik had al eerder over Marsman gesproken en over de boot waarin hij is verdronken. De kinderen hadden er thuis enthousiast over verteld en de volgende dag kwamen de vragen van ouders, wie die schilder was die samen met Marsman verdronk. Dat was Tjerk Bottema o.a. tekenaar van felle spot-prenten op Hitler in 'de Notenkraaker', maar later bekender als de broer van de kinderboekenillustrator van o.a. Jaap en Gerdientje: Tjeerd Bottema, die een jaar of tien geleden op zeer hoge leeftijd in Katwijk overleed.

Ik heb een citaatje gekopieerd (van de aloude W.L.M.E. van Leeuwen) over die noodlottige vlucht naar Engeland:

'Marsman 1899-1940 was de belangrijkste leider der jongere dichters en prozaschrijvers, die na de vorige oorlog in ± 1920 op de voorgrond traden. Hij schreef felle kritieken, zeer oorspronkelijke poëzie en prachtig proza. Na de capitulatie van Frankrijk, waar hij toen woonde, ging hij aan boord van de 'Bernice' om naar Engeland over te steken. Het schip werd echter getorpedeerd en Marsman vond de dood in de golven.'

We hebben even nagelezen hoe griezelig het eigenlijk is, dat Marsman het zo vaak heeft over 'in de donkere buik van het schip'. Daarna splitste de groep zich spontaan. Een deel ging gedichten lezen en een deel ging het nog eens zelf proberen.

Prent en poëzie

Het was mijn bedoeling om een combinatie van prent en poëzie te laten ontstaan. Ik had een serie voorbeelden bij me. Soms is de prent echt een illustratie gemaakt voor... soms is de illustratie een beeld naast...

De kinderen vonden de abstracte 'verluchtigingen' in mijn Friese dichtbundel 'Sinne' van de hand van Henk Overmars prachtig. Ze waren letterlijk en figuurlijk stil van mijn verzameling oude voorbeelden uit Jugendstil-tijd en van vlak na de oorlog. Vooral de wereldbibliotheek heeft prachtige uitgaven verzorgd.

Maar tot zelf maken zijn ze die keer niet gekomen. Ze hebben wel geprobeerd een tekening naar-aanleiding-van te maken, maar de resultaten waren nog voor verbetering vatbaar. Peter maakte tussendoor wel een aantal heel kleine beeldverhaaltjes, die ik als een relikwie bewaar.

Na een korte onderbreking ben ik met de groep verder gegaan met het proces 'prent en tekst'. Ik geef aan het eind van deze tekst een aantal voorbeelden, jammergenoeg zonder de kleuren.

Ondertussen had ik eens bekeken in hoeverre je nu 'benvloedt'. Natuurlijk is een beetje beïnvloeden geen probleem: elke grote kunstenaar heeft zijn leermeester(s). Ik vond de spontaniteit en het 'eigen handschrift' bemoedigend. Je echte enthousiasme (je stokpaardje) komt heel goed over, zonder dat je er allemaal Marsmannetjes of Meester Woutjes van maakt.

Wat mij van deze 'cursus' met de kinderen echter het meest is bijgebleven, dat was de fijne kring over 'jezelf durven-kunnen-mogen zijn'. Voor de kinderen betekende het gesprek ook veel. Robin en Jantien geven me nog steeds regelmatig een gedicht. Tenslotte hebben we in de kring het artikel

van Michel Maas uit de Volkskrant van 26 februari 1996 besproken:

'Al houdt maar één woord ze even bezig....'

Die kop van Michel Maas is ook het motto van mijn cursus met de kinderen geworden. Het is alleen wat langer geworden dan 'even'. Want ik heb er een vast onderdeel van mijn taallessen van gemaakt. Ook dit jaar heb ik voor de grote vakantie, als de motivatie voor het taalboek toch een beetje is gedaald, gedichten gelezen en geschreven met de groep:

*Ik loop in het bos
gefluit getijl
gisteren had ik het druk
nog steeds
ik luister naar het gefluit van de vogels
en ik droom weg
gisteren had ik dat nooit kunnen dromen
nu bij toverslag
die goeie ouwe vogels*

Maartje

En dat iedereen dat kan, en soms nog veel beter dan ik, bewees mijn collega Sander toen hij een dagje mijn groep had. Hij stimuleerde de kinderen tot een speciale dichtvorm, de 'elf'. Een paar voorbeeldjes:

*Regenboog
zon, regen
repen van kleur
smelten samen tot een
boog
(Maartje)*

*Helder
het water
ik ben eronder
daar is het rustig
stil
(Robin)*

*TV
je wordt
er gek van
TV is voor domme
mensen
(Peter)*

Natuurlijk sluit je zoveel mogelijk aan bij de actualiteit, dus als Judith Herzberg de P.C. Hooftprijs wint, kopieer je minstens tien gedichten uit 'Zeepost' en 'Vliegen'.

HET VOLLE LEVEN

*Zullen we
zei ze
samen
in een groot bed
in een hotel-
kamer
gaan liggen
met pyjama's
aan en
dan de knecht
taart
laten brengen?*

De kritiek was echter ongezoeten. Ze vonden er niets aan. Ze hadden liever de prijs uitgereikt aan Remco Ekkers van o.a. 'Haringen in de sneeuw'.

'Resultaten'

Wanneer je beweert: 'Een eigen gedicht is niet goed of fout: als het een gedicht van jezelf is, is het altijd goed.' En je hebt 18 kinderen in je stamgroep (6:5; 7:10 en 8:3) dan mag je geen hoge verwachtingen hebben van het 'literaire niveau'. Wat is dat trouwens? Een literair niveau.

Dat is een tijd- en persoonsgebonden waardering. Er zijn wel 'kwaliteitsnormen' geformuleerd (de 80-ers waren er grossiers in), maar die werden bij nader inzien toch ook altijd opgesteld door elitaire groepjes die de eigen 'smaak' tot maatstaf verhieven. Maatstaven die vaak al volgens tijdgenoten 'kortzichtig, achterhaald, temporaal en/of trendy' zijn.

Ik ben heel blij met het werk van alle kinderen. Jantien maakte een echt origineel prentenboek. We hebben er voor een open dag een indrukwekkende presentatie van gemaakt. Echt trots

ben ik ook op Robin uit groep 7. Hij schetst een beeld van zijn eigen visie. Ik herken zijn angstige betrokkenheid als hij in zijn tweede gedicht schrijft:

*'Toen was het gras nog groen,
toen was de lucht nog blauw.
Nu is het gas giftig geel
en de lucht groen van de autogassen.
Een gil van een oude man.
Want waar eerst de beekjes kabbelden,
kabbelt nu het bloed van de oude man.'*

De tweede week was hij ziek. Thuis schreef hij:

'Ik sta voor het raam, de zon schijnt naar binnen.
Maar ik mag niet naar buiten, want ik ben ziek.
Ik sta nog steeds voor het raam, opeens schrik ik op!
Er racen brommers rondjes door de wijk.
Dan is het weer stil.
En ik sta nog steeds voor het raam.'

Bij les 5 produceerde hij twee geïllustreerde versjes:

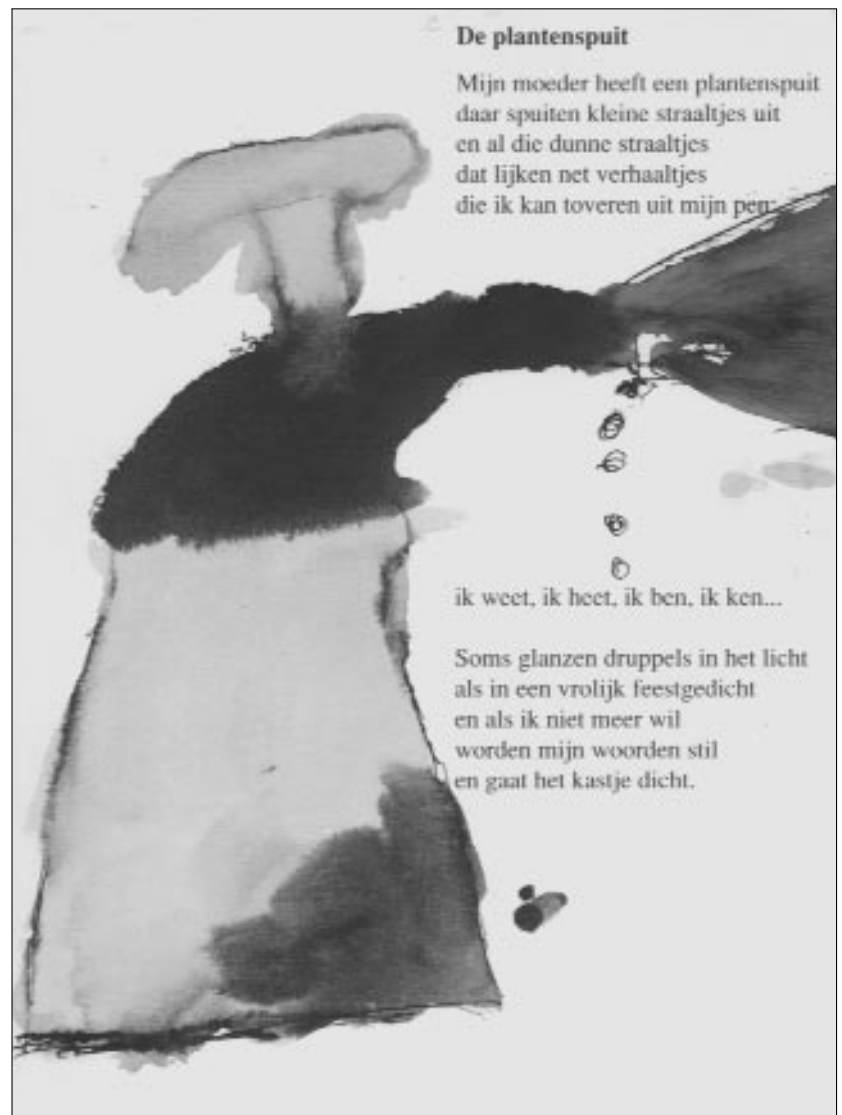
'Ik loop over een oneindige stenen zee.
Heldere druppels vallen op straat.
Bij elke stap worden mijn schoenen zwaarder.
De lucht is asgrauw.
De bomen zweven in de wind.
En ik sleep me voort.'

'Ik kijk naar een woestijn van bladeren.
En ik denk aan de tijd
dat het nog een oneindige woestijn was.
Want als ik beter kijk,
dan is het een woestijn van blik.'

Een serie waardevolle ego-documenten: ik sta, ik loop, ik kijk en ik denk..., waar voorlopig nog geen eind aan is gekomen. Want zonder verdere begeleiding van mij gaat de productie gewoon door. ■

Wouter van der Horst is schoolleider en groepsleider op Jenaplanschool Het Vlinderbos, Wilnis

Stichting Kinderen en Poëzie
Uit: *Het is feest in mijn pen*
tekst en illustratie Tomas de Berg

DE STICHTING KINDEREN EN POEZIE

Vlekje de poes

*Vlekje wil je
uit de hemel komen
dat wil ik wel
maar ik kan niet
maar ik mis
je zo pam
dat is
heel aardig
om te horen
maar ik wacht
op je
tot je ook in
de hemel bent
vlekje
dan wacht
ik op
je tot
ik ook
dood ben*

*Pam Moeskops, groep 4,
BS Laurentiushof, Vierlingsbeek*

Met dit ontroerende gedicht kreeg Pam Moeskops in 1977 de ereprijs van de schrijversjury bij de jaarlijkse poëziewedstrijd van de Stichting Kinderen en Poëzie.

In een bijzondere vraag- en antwoordstijl, die eniszins doet denken aan het

beroemde gedicht van P.C. Hooft: "Galathea ziet den dag komt aan" vertelt Pam over haar diepste verdriet. Ze laat de poes het onvermijdelijke vertellen.

Dit volstrekt authentieke gedicht mag technisch mogelijk voor verbetering vatbaar zijn, het bezit de kern van pure poëzie: het vertelt iets over de maker op een niet alledaagse wijze. Daarmee overstijgt het vele rijmelarijen die ook worden opgestuurd.

De eerste eis die men aan poëzie van kinderen mag stellen is dat het iets over de maker vertelt. Het hoeft niet te rijmen.

Circa 40.000 kinderen van een kleine 3000 basisscholen doen reeds mee aan deze jaarlijkse wedstrijd, die eind maart zijn hoogtepunt kent in de feestelijke uitreiking van de tientallen ereprijzen, de woord- en beeldprijs en de schoolprijs in het Land van OOIT te Drunen.

Natuurlijk gaat het de stichting niet om het winnen maar om het meedoen van de kinderen, het liefst in schoolverband omdat daar alle kinderen worden bereikt. Het mooiste gedicht bestaat niet, evenmin als het mooiste boek of het mooiste schilderij. Wat wel ieder jaar weer duidelijk blijkt, is dat een

aantal gedichten boven komen drijven. Uit 150 genomineerde gedichten kiest een professionele jury bestaande uit bekende schrijvers en dichters ieder jaar eervolle vermeldingen en een 'ereprijs'. Alle genomineerde gedichten worden jaarlijks gebundeld en vormen zo een prachtige inspiratiebron voor kinderen en voor volwassenen die zich kunnen verbazen over waar kinderen allemaal niet toe in staat zijn.

***Dit jaar is het thema:
"Waar ik woon...."***

Voor deelnemende scholen zijn er gratis posters, folders, deelnameformulieren en kleurplaten te bestellen. Tevens krijgt men er voor slechts f 19.95 de praktische handleiding poëzie voor het basisonderwijs: "Het huis lijkt wel een schip", van Jacques Vos. Daarbij krijgt men het themasupplement: 68 geselecteerde gedichten die iets met het thema 'Waar ik woon...' te maken hebben, gratis.

Indien men nog geen materiaal op school heeft gekregen, kan men gewoon bellen naar de stichting: 0416 - 373 019. Een kaartje sturen kan ook: Kinderen en Poëzie, Postbus 252, 5150 AG Drunen.

De inzendingen moeten vóór 30 november binnen zijn.

We kijken nog even mee in de keuken van de schrijversjury en de kinderjury.

Wanneer we de gedichten die ons in voorgaande jaren onder ogen werden gebracht, vergelijken met het werk dat we dit jaar mochten beoordelen, ontdekten we een aantal opmerkelijke verschillen. We noemen er een paar.

Zo langzamerhand waren we er min of meer aan gewand geraakt dat de kinderen van de "middengroep" (groep 5/6) de ons inziens beste gedichten inzonden. Dit is door ons wel eens verklaard met de redenering dat de leerlingen van groep 3 en 4 begrijpelijkerwijs over nog niet zoveel "taalmiddelen" (woordenschat, rijmvormen, etc.) beschikken, terwijl de oudere kinderen (groep 7/8) de voor de "middengroep" zo kenmerkende kijk- en denkwijze al lijken te hebben verloren. De poëzie die we dit jaar lezen, is óf de uitzondering die de regel bevestigt, óf het bewijs van ons ongelijk. Niet alleen omdat het volgens ons allermooiste gedicht werd geschreven door een van de jongste deelnemers, maar ook omdat het werk van de oudere groep zich - in 't algemeen gesproken - qua niveau in positieve zin onderscheidde van dat van de andere twee groepen. Zo blijven de dichters hun "critici" verrassen en zo hoort het ook.

Wat alle juryleden opviel, is dat verbeuzelend veel kinderen schreven over de drukte van het moderne bestaan. In tegenstelling tot voorgaande jaren kozen opmerkelijk weinig jonge dichters voor onderwerpen als "scheiding" en "dood", maar werd er veel gezegd over volwassenen (ouders?) die zich van hot naar her haasten en nooit tijd hebben om iets leuks te doen. Zelfs kinderen snakken, blijken veel gedichten, naar rust, en dit lijkt de jury bepaald een zorgwekkende ontwikkeling. Signaleren kinderen en poëzie hier iets wat volwassenen en politiek al veel eerder hadden moeten ondaren?

Niet als in voorgaande jaren was er helaas een aantal kinderen dat bestaande gedichten had overgeschreven en deze inzond of liet inzenden. Dankzij het scherp en deskundig oog van de "voorjury" komt het hoogst zelden voor dat de schrijversjury dit "gestolen" werk onder ogen krijgt, maar wél werden wij dit jaar geconfronteerd met een aantal gedichten dat weliswaar niet (volledig) was overgeschreven, maar wél overduidelijk gebaseerd op werk van volwassen dichters als b.v. Jan Harlo, Judith Herzberg, Theo Dithuis en Annie M.G. Schmidt. Vanzelfsprekend leidde dit tot een - overigens plezierige en interessante - discussie over de vraag wat in dezen geoorloofd is. Zoals binnen ons vakgebied gelukkig wel vaker het geval is, is het wat dit onderwerp betreft erg moeilijk en misschien wel onmogelijk om een grens vast te stellen. Dat het in de regel niet is geoorloofd om delen van bestaande gedichten over te nemen: dáár waren we het wel over eens (afschaffen dichters wel eens iets van elkaar gebruiken), maar is het toegestaan om b.v. een vorm te lenen en deze een zelfgemaakte inhoud te geven? Is het legitiem om b.v. een "idee" van een volwassen dichter over te nemen? Overigens: *imitation is naturally the sincerest form of flattery*, maar niesttamen geven wij van harte de voorkeur aan eigen werk, hoe inspirerend (weten wij uit ervaring) het werk van grote dichters ook kan zijn.

Ook dit jaar was de jury weer onder de indruk van de grote hoeveelheden tijd, energie en creativiteit die veel kinderen hadden besteed aan de vormgeving van hun werk. Sommige gedichten werden begeleid door of maakten deel uit van werkelijk prachtige tekeningen of schilderijen, er zijn groepen die hun werk inzonden in de vorm van een boek (zó moei uitgevoerd dat menig uitgever er een puntje aan kan zuigen) of kunstwerk, etc., etc. Vanzelfsprekend speelt de leraar of lerares in dezen een hoofdrol. Hij of zij bepaalt per slot van rekening hoeveel tijd een groep aan het schrijven en vormgeven besteedt, hij of zij instrueert, inspireert, motiveert. Dat de rol van de leraar(leres) van eminent belang is, werd onmisbaar bewezen door het hoge niveau dat sommige klassen als geheel wisten te bereiken. Hier waren leerkrachten aan het werk geweest die hun leerlingen enthousiast hadden gemaakt, die hen hadden laten ervaren hoe leuk en interessant het schrijven en lezen van poëzie kan zijn, die ideeën hadden aangereikt, wegen hadden gewezen. Dergelijke leraren en lerarissen wensen wij alle kinderen van harte toe.

Eén van onze taken is het toekennen van een ereprijs. Dit is een verre van gemakkelijke opgave omdat het zelden voorkomt dat één gedicht alle andere in aller ogen overtreft. Ook dit jaar waren er meerdere gedichten die ons inziens voor de ereprijs in aanmerking kwamen. B.v. het geheimzinnige, bijna dreigende maar muzikale *Afsje vlucht*, het speelse, sfeervolle, hier en daar virtuoze *Mijn kamer*, het bijzonder knappe, even ingehouden als ontroerende *Ope en ik* of het lange, aangrijpende en indrukwekkende *Sympathische Reflex Distrofia*. Zo zijn er - laat dat duidelijk zijn - meer voorbeelden te noemen. Niettemin: het gedicht dat wij weliswaar niet unaniem maar met alier hartelijke instemming de ereprijs hebben toegekend, is *Vlekje de poes* van Pam Moakops. Een niet sentimenteel maar diep-ontroerend, heel zuiver gedicht, schijnbaar eenvoudig maar origineel van vorm, dat de lezer op niet te overtreffen wijze laat voelen hoe het is om een geliefd dier (of misschien wel: een geliefde) te verliezen.

Tot slot de welgemeende opmerking dat wij het ons aangeboden werk met heel veel genoege hebben gelezen, dat er gedichten waren die ons ontroerden, aan het lachen maakten, die bewondering afdwongen, intrigeerden. Wij hebben, kortom, genoten.

De schrijversjury:

Remco Ekkers, Wlm Hofman, Herman Kakebeke, Johanna Kruit, Theo Oltius, Lidy Peters, Kaes Spiering

Kinderjuryrapport 1997

Op een erg mistige zaterdag kwam de kinderjury bij elkaar in de Beekse Bergen in Tilburg.

Eigenlijk waren we in het begin allemaal een beetje zenuwachtig voor wat zou gaan komen. Want in een jury zitten is best een belangrijke en geheimzinnige taak. We mochten thuis en op school ook niet vertellen welke gedichten hadden gewonnen; dat moest geheim blijven tot aan de manifestatie in het Land van Goit.

Voordat we de gedichten mochten lezen, hebben we het eerst gehad over wat een gedicht nou mooi maakt en hoe je kan zien dat een gedicht juist wat minder mooi is. Op school hadden we daar ook al veel over geleerd. Daarna zijn we begonnen aan het lezen van de gedichten. Er waren heel veel gedichten en over al die gedichten kon je zoveel zeggen. We vonden het heel knap dat de kinderen uit groep 3/4 al zulke mooie gedichten konden schrijven. Sommige kinderen gebruikten heel weinig woorden om juist heel veel te vertellen. Dat vonden veel van ons ook goed. De meesten van ons vonden de gedichten met een klein verhaaltje erin het mooist. Vaak was het zo dat we meteen na het lezen van het gedicht wisten of we het mooi vonden of niet. We hoefden er niet lang over na te denken.

Alles bij elkaar hebben wij die middag heel hard gewerkt. We hopen dat jullie de gedichten die wij een eervolle vermelding hebben gegeven ook mooi vinden.

Veel plezier met dit mooie boek!

De Kinderjury:

Sam Bezems, Maartje van Bezouw, Manon van Bijsterveld, Dion Eykenboom, Plauntje Gaerts, Charlotte van Golstein Brouwers, Anna Hafkemeijer, Merel van der Hamsvoord, Marieke Heemans, Marit Leermakers, Laurie van Oosterhout, Liëke Pulles, Brenda Schreuder, Floor Straathof, Nina Straathof,

BRONNEN VOOR EEN VERVOLG

AANBEVOLEN LITERATUUR

Taaldrukken

verder dan zeggen en schrijven

Peter Dellensen
Bekadidact, Baarn, 1987

Nieuwsgierig naar onze natuur

werken met gedichten in het Natuuronderwijs
Henk van Faassen
SKVA, Amsterdam, 1991

Plezier met poëzie (kleintje kunst 3)

Ad van der Heijden, Pieter Quelle
De Ruiter, Gorinchem, 1990

Schrijven van gedichten en verhalen

Cees van der Pluijm
Teleac, Utrecht, 1993

Gezien, gehoord en verwoord

Pieter Quelle
Stichting Werelddag voor Kinderen en
Poëzie, Drunen, 1995

Het huis lijkt wel een schip

Jacques Vos
Bekadidact, Baarn, 1996

In de keuken van de muze

Willem Wilmink
Bert Bakker, Amsterdam, 1991

Om 't gedicht

'n wegwijzer poëzielezen in de basisschool
Jos van de Wouw, Eugène Coehorst
Zwijzen, Tilburg, 1988

AANBEVOLEN POEZIEBUNDELS

Domweg gelukkig in de Dapperstraat

de bekendste gedichten uit de Nederlandse literatuur
gekozen door C.J. Aarts en M.C. van Etten
Amsterdam, Ooievaarpockethouse, 1994

Als je goed om je heen kijkt zie je dat alles gekleurd is

gekozen door Tine van Buul en Bianca Stigter
Querido, Amsterdam, 1990

Ik geef niet voor een kaperschip met tweehonderd witte zeilen

gekozen door Tine van Buul en Bianca Stigter
Querido, Amsterdam, 1993

Ma er zit een dichter in mijn boom

samenstelling Jan van Coillie
Leopold, Den Haag, 1983

Kom maar dichter

200 gedichten voor kinderen
samenstelling Jan van Coillie
Altiora, Apeldoorn, 1990
(ook op cassette)

Goedemorgen welterusten

gedichten voor kinderen en andere
volwassenen
gekozen door Kees Fens
Querido, Amsterdam, 1975

Nou hoor je het eens van een ander

gedichten voor de Hubbeltjes en andere
kinderen
gekozen door Kees Fens
Querido, Amsterdam, 1981

Ooitgedicht

een groot aantal gedichten verzameld in een
boek
samenstelling Willem van Toorn
CPNB, Amsterdam, 1985

Voor een dag van morgen

*Wanneer ik morgen doodga,
vertel dan aan de bomen
hoeveel ik van je hield.
Vertel het aan de wind,
die in de bomen klimt
of uit de takken valt,
hoeveel ik van je hield.
Vertel het aan een kind,
dat jong genoeg is om het te begrijpen.
Vertel het aan een dier,
misschien alleen door het aan te kijken.
Vertel het aan de huizen van steen,
vertel het aan de stad,
hoe lief ik je had.*

*Maar zeg het aan geen mens.
Ze zouden je niet geloven.
Ze zouden niet willen geloven dat
alleen maar een man alleen maar een vrouw,
dat een mens een mens zo liefhad
als ik jou.*

Hans Andreus

REGIONALE STEUNPUNTEN KUNSTZINNIGE VORMING MET MEDEWERKERS VOOR LITERAIRE VORMING

Alkmaar,	Steunp. N.Kennemerland,	Vondelstraat 27, 1813 AA,	072 - 404 33 56
Almere,	CKV De Voetnoot,	Stadhuisplein 2, 1315 HT,	036 - 533 19 00
Amersfoort,	SCV Eemland,	Postbus 1339, 3800 BH,	033 - 475 73 03
Amsterdam,	Kunstweb,	Postbus 3390, 1001 AD,	020 - 626 30 10
Apeldoorn,	SKV O/NW Veluwe,	Nieuwstraat 295, 7311 BP,	055 - 522 08 70
Arnhem,	De Mariënborg,	Postbus 1003, 6801 BA,	085 - 443 81 41
Assen,	Kunst en Cultuur Inst.Drenthe,	Postbus 174, 9400 AD,	0592 - 38 15 55
Delft,	Vrije Akademie Westvest,	Westvest 9, 2611 AX,	015 - 213 09 60
Den Haag,	Koorenhuis,	Postbus 857, 2501 CW,	070 - 342 27 22
Den Helder,	Triade,	Postbus 128, 1780 AC,	0223 - 62 23 87
Doetinchem,	't STEK,	Postbus 225, 7000 AE,	0834 - 36 05 60
Dordrecht,	St. Cult. Educ.,	Nieuwstr. 60, 3311 XR,	078 - 613 14 00
Eindhoven,	BISK,	Geldropseweg 34, 5611 SJ,	040 - 212 63 00
Haarlem,	St. Kreater,	Gasthuisvest 47, 2011 EV,	023 - 531 71 83
Heemskerk,	Steunp.M.Kennemerland,	Postbus 1, 1960 AA,	0251 - 23 03 16
Hilversum,	GOCK,	Noorderweg 96 b, 1221 AB,	035 - 683 84 94
Hoofddorp,	CKV De Meerse,	Postbus 110, 2130 AC,	023 - 566 95 65
Leeuwarden,	St. Keunstwurk,	Postbus 1288, 8900 CG,	058 - 213 46 15
Lelystad,	CKV De Kubus,	Agorabaan 3, 8224 JS,	0320 - 22 15 24
Middelburg,	VMC Zeeland,	Postbus 407, 4330 AK,	0118 - 63 48 80
Nijmegen,	RSKV Nijmegen,	Kopseweg 5, 6522 KB,	080 - 360 26 00
Rotterdam,	SKVR,	Postbus 23260, 3001 KG,	010 - 436 13 66
Tiel,	RSKV Geld. Rivierengeb.,	Postbus 221, 4000 AE,	0344 - 62 02 32
Utrecht,	IKV,	Voetiusstraat 2-4, 3512 JM,	030 - 231 18 54
Vlaardingen,	SSKV Vlaardingen,	Postbus 241, 3130 AE,	010 - 435 86 97
Vleuten,	St.Kunst in School,	Wilhelminaln 4, 3451 HJ,	030 - 677 27 19
Wageningen,	SKV De Geld.Vallei,	Postbus 642, 6700 AP,	0317 - 42 18 71

EERDERE ARTIKELN OVER POEZIE EN KINDEREN IN MENSEN-KINDEREN

Geert Koefoed/Fred Heering;

Gedichten schrijven als bijdrage tot de groei van de taalbeheersing, jrg. 2, nr. 3, pag. 6-12

Jos Walta;

Verhalen en gedichten in de weeksluiting, jrg. 3, nr. 4, pag. 9-11

Ed Silanoe; Haiku, jrg. 4, nr. 1, pag. 23-25.

